

พัฒนาการระยะแรก : ประวัติศาสตร์เป็นหลักวิชาชีพ

1. ลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก (Classical Historicism)
แม่แบบสำหรับหลักวิชาการประวัติศาสตร์
2. วิถุคการณ์ของลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก (Classical Historicism)
3. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมในเยอรมนี
และการเริ่มต้นของสังคมวิทยาแบบประวัติศาสตร์
4. ประวัติศาสตร์สังคม : ประเพณีนิยมอเมริกา

1. ลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก (Classical Historicism) แม่แบบ (Model) สำหรับหลักวิชาการประวัติศาสตร์ (Historical scholarship)

ในต้นศตวรรษที่ 19 มีความเปลี่ยนแปลงรุนแรงเกิดขึ้นในโลกตะวันตก เป็นความเปลี่ยนแปลงในวิถีทางของการวิจัยประวัติศาสตร์ การเขียนและการสอน เมื่อประวัติศาสตร์ถูกแปรเปลี่ยนรูปแบบเป็นวิชาชีพ (A professional discipline)

ก่อนศตวรรษที่ 19 มีประเพณีแต่งประวัติศาสตร์ที่โดดเด่น 2 แบบ ได้แก่

1. ประวัติศาสตร์ที่แสดงความคงแก่เรียน (learned) และมีแต่เรื่องเก่าแก่โบราณ ศึกษาแต่ซากวัตถุและศิลป โบราณสถานโบราณวัตถุ (Antiquarian)

2. ประวัติศาสตร์มีฐานะเป็นวรรณกรรมใช้ภาษาวรรณศิลป์ในการแต่ง

ทั้งนี้ มีบ้างบางคนที่แต่งประวัติศาสตร์โดยรวมทั้งสองประเพณีการแต่งดังกล่าว เช่น งานเขียนในต้นศตวรรษที่ 18 ของกิบบอน (Gibbon) เดวิด ฮูม (David Hume) และ โรเบิร์ตสัน (Robertson) หลักวิชาการใหม่ of ประวัติศาสตร์ปรากฏขึ้นในบรรดามหาวิทยาลัยเยอรมัน หลักวิชาการใหม่ย่ำด้านวิชาการ (Learned side) ของประวัติศาสตร์ ถึงกระนั้น ในเวลาเดียวกัน วิชาการใหม่ปลดปล่อยการเรียนรู้ออกจากลัทธินิยมศึกษาซากวัตถุและศิลป โบราณวัตถุโบราณสถาน (Antiquarianism) ถึงกระนั้น นักประวัติศาสตร์แบบใหม่ที่ดีที่สุดในยุคก็ยังคงรักษาความรู้สึกตระหนักรู้ซึ่งในคุณภาพทางวรรณกรรม (คือ เห็นความสำคัญของการแต่งโดยใช้ภาษาวรรณศิลป์ – ผู้เขียน) วิชาชีพประวัติศาสตร์ต้องตอบสนองความจำเป็นของสาธารณชนและจุดประสงค์ทางการเมือง ต้องสื่อสารผลของงานวิจัยสู่สาธารณชนผู้มีจิตสำนึกในประวัติศาสตร์และหันไปหานักประวัติศาสตร์เพื่อแสวงหาเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของตน เพราะฉะนั้น มีปรากฏความตึงเครียดตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว ระหว่างความประพจน์มาตรฐานของอาชีพตามวิธีการ โดยการฝึกรอบมอย่างเป็นระเบียบ (Scientific ethos) ที่เรียกร้องให้มีความผูกมัดที่เป็นอิสระจากความคิดล่วงหน้า (Preconception) และการตัดสินคุณค่า (Value judgments) กับหน้าที่ทางการเมืองของวิชาชีพซึ่งไม่ถือระเบียบแบบแผนสังคมเป็นสำคัญ

ความตึงเครียดได้ถูกสะท้อนออกมาในภารกิจการศึกษาของมหาวิทยาลัยในศตวรรษที่ 19 ตัวอย่างประเภทนี้ในระยะแรก คือ มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (สถาปนาเมื่อ ค.ศ. 1810) เป็นส่วนหนึ่งของการจัดองค์กรการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา วิลเฮล์ม ฟอน ฮุมโบลด์ท์ (Wilhelm von Humboldt) เป็นผู้ริเริ่มในปรัสเซีย ในสมัยปฏิรูปภายหลังปรัสเซียปราชัยแก่นโปเลียนใน ค.ศ. 1806 และ 1807 การปฏิรูปที่บางครั้งพรรณนาว่าเป็น “การปฏิวัติจากเบื้องบน” (“revolution from above”) นั้น ได้ปูพื้นฐานสำหรับสภาพทันสมัยของเศรษฐกิจกฎหมายและสังคม เหมือนการปฏิรูปในฝรั่งเศสที่สร้างผลกระทบทำนองนั้น แต่การปฏิรูปของปรัสเซียเกิดขึ้นในกรอบการเมืองที่ยังธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างเดิมของระบอบราชาธิปไตย ระบบราชการ ระบบทหารและโครงสร้างของชนชั้นสูง ระบบราชการพลเรือน (Civil services) คัดเลือกคนเข้าทำงาน เป็นบัณฑิตมาจากชนชั้นกลาง ข้าราชการเหล่านั้นมีบทบาทหลักในระเบียบแบบแผนทางการเมืองที่สถาบันผู้แทนมีหน้าที่ในระดับชุมชน (Communal level) เท่านั้น ฮุม โบลด์ท์แสวงหาทางที่จะปฏิรูป Gymnasia และมหาวิทยาลัยโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้มีการศึกษาภูมิปัญญาและสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) แกนกลางของการศึกษาแบบนี้รู้จักกันในนาม Bildung ด้วยการใช้องค์การศึกษาแบบนั้นเป็นหลักในการปูพื้นฐานสังคมของพลเมืองผู้รู้ข่าวสารและอุทิศตนเพื่อสังคม การปฏิรูปมิได้มีเจตจำนงที่จะเป็นการปฏิรูปที่มีลักษณะประชาธิปไตยเสียทีเดียว การศึกษาแบบลัทธิมนุษยนิยมโดยอาศัยตำราคลาสสิกละตินและกรีกต่อมามีได้เพียงแต่ทำให้เกิดช่องว่างลึกกว่าเดิมระหว่างประชากรผู้มีการศึกษา (Bürgertum) กับประชากรทั่วไปเท่านั้น หากแต่ยังสร้างชนชั้นใหม่ผู้รับใช้สาธารณะ (Public servants) เป็นผู้รับใช้ชั้นสูงกว่าเดิม ซึ่ง ฟรีตซ์ ริงเกอร์ (Fritz Ringer) ได้เอาไปเปรียบเทียบกับแบบของขุนนางจีน

มหาวิทยาลัยใหม่ได้ทำให้การหล่อหลอมเป็นรูปเป็นร่าง เป็นการหล่อหลอมการศึกษาแบบ Bildung เข้ากับการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ (Wissenschaft, Science) มหาวิทยาลัยทั่วไปของระบอบเก่ามีหน้าที่เบื้องต้นคือ การสอน แต่ในทางตรงข้าม มหาวิทยาลัยเบอร์ลินต้องกลายเป็นศูนย์กลางของการสอนที่รับความรู้จากการวิจัย เลโอโพลด์ รันเคอ (Leopold Ranke) ถูกเรียกไปมหาวิทยาลัยเบอร์ลินใน ค.ศ. 1825 เขาเป็นผู้สอนหนุ่มแน่นที่ Gymnasium ในฟรังค์ฟวร์ท/โอเดอร์ (Frankfurt/ Oder) เขาเพิ่งพิมพ์หนังสือออกมาเล่มหนึ่ง เป็นเรื่องที่เขาแสวงหาทางที่จะจำลองการแปรเปลี่ยนรูปแบบครั้งใหญ่ในการเมืองยุโรป กล่าวคือ การทะยานขึ้นมา

ของบรรดารัฐทันทสมัย ถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการเมืองระหว่างประเทศ และการถ่วงดุลอำนาจของบรรดามหาอำนาจซึ่งเกิดขึ้นในวิถีทางของบรรดาสงครามอิตาลีแห่งปลายศตวรรษที่ 15 และต้นศตวรรษที่ 16 ในการแต่งหนังสือนี้ รันเคอได้ตรวจสอบเอกสารอย่างวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ ในภาคผนวกที่แสดงวิธีวิทยา เขาปฏิเสธความพยายามใดก็ตามที่จะเขียนประวัติศาสตร์โดยใช้หลักฐานประเภทอื่นใดนอกเหนือจากหลักฐานชั้นต้น เขาได้กล่าวหาอย่างไม่เป็นธรรมว่า บรรดาเอกสารเรื่องราวสงครามอิตาลี รวมทั้งผลงานคลาสสิกของกวีชิอาร์ดีนิ (Guicciardini) ล้วนประสบความสำเร็จล้มเหลวในการตรวจสอบหลักฐานอย่างวิพากษ์วิจารณ์ รันเคอมีจุดประสงค์ที่จะทำให้ประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์สำหรับนักประวัติศาสตร์ผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมเพื่อเป็นนักประวัติศาสตร์อาชีพ รันเคอแสวงหาทางที่จะแต่งประวัติศาสตร์โดยผสมผสานการจำลองอดีตที่น่าไว้วางใจเข้ากับความสง่างามทางวรรณกรรม (Literary elegance) ประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Specialists) เป็นผู้แต่ง แต่มีใช้แต่งเพื่อตนคนเดียว หากแต่แต่งเพื่อสาธารณชนผู้มีการศึกษาในวงกว้าง ประวัติศาสตร์ต้องเป็นทั้งวิชาการแบบวิทยาศาสตร์ (A scientific discipline) และเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม

ความคิดหลักเรื่องประวัติศาสตร์แบบรันเคอที่ถือว่า ประวัติศาสตร์คือวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด (A rigorous science) นั้น มีคุณลักษณะที่แสดงออกจากความตึงเครียดระหว่างข้อเรียกร้องขัดแย้งให้มีการวิจัยอย่างปราศจากความเอนเอียงอคติ โดยปฏิเสธบรรดาการตัดสินใจคุณค่าและการคาดคะเนเรื่องอภิปรัชญา^๑ ปฏิเสธข้อสมมุติพื้นฐานด้านปรัชญาโดยนัยและด้านการเมืองที่กำหนดวินัยงานวิจัยของเขาอย่างแท้จริง รันเคอถือว่า การวิจัยทางวิชาการเกี่ยวเนื่องอย่างสนิทแนบแน่นกับวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ (Critical method) จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมวิธีการวิพากษ์วิจารณ์แบบปรัชญาเป็นเบื้องต้น รันเคอเสนอให้มีการสัมมนา (Seminar) ให้บรรดานักประวัติศาสตร์ในอนาคตได้ฝึกฝนอบรมวิธีการตรวจสอบเอกสารของยุคกลางอย่างวิพากษ์วิจารณ์ สัมนามิใช่สิ่งใหม่เสียทีเดียว โยฮันน์ คริสตอฟ กัคเตอร์เรอร์ (Johann

^๑ “metaphysics อภิปรัชญา : ปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า (God) โลก (world) วิญญาณ (Soul) สาระ (substance) เจตจำนงเสรี (free will)” ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้คำ “metaphysics.”

Christoph Gatterer) ได้เสนอแนะนำสิ่งคล้ายกันทำนองเดียวกันนั้นมาแล้วที่มหาวิทยาลัยกือททิงเกิน (Göttingen) ในทศวรรษที่ 1770 แต่รันเคอคือผู้เดียวผู้ทำให้การสัมมนาเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นแยกไม่ได้จากการฝึกอบรมเป็นนักประวัติศาสตร์ เมื่อถึง ค.ศ. 1848 บรรดามหาวิทยาลัยที่ใช้ภาษาเยอรมันได้ใช้วิธีการจัดสัมมนา ความเข้าใจของรันเคอในเรื่องหลักวิชาการเข้มงวด (Rigorous scholarship) นั้น ได้ตั้งข้อสมมุติล่วงหน้าถึงการละเว้นมิให้มีการคัดค้านคุณค่า ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในบทนำเรื่องลือของเขาในหนังสือว่าด้วยสงครามอิตาลีว่า นักประวัติศาสตร์ต้องละเว้น “การคัดค้านคุณค่าของอดีต” และจำกัดตนเองให้ “แสดงให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างจริงแท้ได้อย่างไร” ถึงกระนั้น ในเวลาเดียวกัน รันเคอปฏิเสธลัทธิปฏิฐานนิยม (Positivism) ไม่ว่าจะเป็แบบใดก็ตามที่ถือว่า การสร้างข้อเท็จจริง เป็นหน้าที่จำเป็นยิ่งของงานของนักประวัติศาสตร์ มัคซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เองก็เห็นว่า แนวทางสู่การศึกษาประวัติศาสตร์เข้มงวดแสดงให้เห็นการที่ไร้ความหมายทางศีลธรรมจรรยาของการดำรงคงอยู่ แต่สำหรับรันเคอ แนวทางการศึกษานั้นสะท้อนให้เห็นโลกแห่งความหมายและค่านิยม เขาจึงเขียนว่า “ขณะที่นักปรัชญาของประวัติศาสตร์จากที่สูง เห็นแต่ความเจริญก้าวหน้า (Progression) การพัฒนา (Development) และเห็นภาพเต็มที่ทั้งหมด (Totality) ประวัติศาสตร์รับรองบางสิ่งอย่างแน่นอนในแต่ละการดำรงคงอยู่คือ ในทุกสภาพการณ์ ในแต่ละสิ่งมีชีวิต บางสิ่งเป็นนิรันดร์นั้น กำลังมาจากพระเป็นเจ้า” ประวัติศาสตร์จึงแทนที่ปรัชญา ในฐานะที่เป็นวิทยาศาสตร์ สามารถเอื้ออำนวยให้ปรัชญาอันหยั่งรู้ (Insights) เข้าถึงความหมายของโลกมนุษย์

เมื่อห่างไกลจากการแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและความไร้ความหมายของบรรดาค่านิยม (Values) รันเคอเสนอให้มองสรรพสิ่งโดยปราศจากความเอนเอียงอคติ “impartial” วิธีการมองเช่นนี้แสดงให้เห็นคุณลักษณะทางศีลธรรมจรรยาของสถาบันสังคมทั้งหลายเมื่อพัฒนามาแล้วในประวัติศาสตร์ แม้จะใช้แนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์เข้าแทนที่แนวทางการศึกษาแบบปรัชญาของเฮเกิล (Hegel) รันเคอเห็นพ้องกับเฮเกิลว่า รัฐการเมืองที่ดำรง

¹ Scholarship มีหลายความหมาย ในที่นี้ ความหมายที่ใกล้เคียงคือ การเรียนรู้เพื่อแสวงหาความรู้ โดยแสดงความแน่นอนถูกต้อง สามารถศึกษาวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ ; มาตรฐานของผลงานทางวิชาการ ดู Webster's, s.v. "scholarship." ในที่นี้ แปลว่า หลักวิชาการ

อยู่โดยเป็นผลมาจากความเติบโตใหญ่ทางประวัติศาสตร์ ได้สร้าง “พลังงานศีลธรรม” (“moral energies”) และ “ความคิดของพระเป็นเจ้า” (“thoughts of God”) รันเคอจึงมาถึงจุดที่ใกล้กับตำแหน่งของเอ็ดมันด์ เบิร์ค (Edmund Burke) โดยได้เถียงว่า การทำทลายอันใดต่อสถาบันการเมืองและสังคมที่ตั้งมั่นแล้วโดยใช้กรรมวิธีปฏิวัติหรือการปฏิรูปขยายใหญ่ ย่อมเป็นการละเมิดจิตวิญญาณของประวัติศาสตร์ แนวการศึกษาเข้าถึงอดีตโดยปราศจากความเอนเอียงอคตินั้น เพียงแต่แสวงหาทางที่จะแสดงว่า “เกิดอะไรขึ้นอย่างแท้จริง” คังนั้น ตามความเป็นจริงแล้ว ในทรรศนะของรันเคอเอง เขาเห็นว่า แนวทางการศึกษานี้แสดงแบบแผนที่ดำรงคงอยู่ตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า สำหรับรันเคอและเฮเกล ประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่แสดงความเป็นปีกแผ่นแน่นหนาของสถาบันการเมืองและสังคมของปรัสเซียสมัยฟื้นฟู (Restoration Prussia) โดยมีอิสรภาพพลเรือน (Civic liberty) และทรัพย์สินเอกชนดำรงคงอยู่ และเฟื่องฟูภายใต้โล่ของระบอบราชาธิปไตยที่เข้มแข็งและระบบราชการที่รอบรู้ นั่นคือ ความเป็นศูนย์กลาง (Centrality) ของรัฐในความคิดเรื่องประวัติศาสตร์แบบรันเคอ การที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิทยาศาสตร์ใหม่แห่งประวัติศาสตร์ (New science of history) ดังที่รันเคอเข้าใจ ต้องพิจารณาปริบททางการเมืองและศาสนา ณ ที่ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของวิทยาศาสตร์ใหม่แห่งประวัติศาสตร์ สิ่งแรกสุดที่ปรากฏว่าขัดแย้งแม้ไม่ขัดแย้งจริง คือ ในด้านหนึ่ง กระบวนการทำให้หลักวิชาการเป็นวิชาชีพ พร้อมตั้งข้อเรียกร้องต้องการการปราศจากความเอนเอียงอคติอย่างเข้มงวด อีกด้านหนึ่งคือ บทบาททางการเมืองและวัฒนธรรมของนักประวัติศาสตร์

รันเคอ ในที่สุด ก็กลายเป็นแบบสำหรับวิชาการประวัติศาสตร์ที่ถูกทำให้เป็นวิชาชีพ ในศตวรรษที่ 19 อย่างไรก็ตาม ก่อน ค.ศ. 1848 รันเคอมิได้เป็นคนทั่วไปตามแบบฉบับของเยอรมนี และน้อยกว่านั้นอีก เขามิได้เป็นคนทั่วไปตามแบบฉบับของการเขียนประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศ (International historiography) ประเพณีการแต่งประวัติศาสตร์สังคมแบบสมัยประเทืองปัญญายังมีชีวิตชีวาในผลงานของเฮเริน (Heeren) ชลอสเซอร์ (Schlosser) แกร์วินอส (Gervinus) และคนอื่น ๆ ผู้เผยแพร่อย่างเปิดเผยว่า การเมืองเป็นต้นสายปลายเหตุ (Political causes) และพวกเขาทั้งคู่คิดว่าจำเป็นต้องมีวิธีการศึกษาวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์แบบการศึกษาภาษา (Critical philological methods) แต่พวกเขาก็บ้ายเบี่ยงปฏิเสธที่จะทำให้วิธีการเหล่านั้น

กลายเป็นเรื่องราว กล่าวคือ นับถือกันไปโดยไร้เหตุผล ความสนใจประวัติศาสตร์ยุโรปมีมากเหลือเกินจนเกิดการเตรียมจัดพิมพ์แหล่งข้อมูลของประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ ในศตวรรษที่ 18 มูราโตริ (Muratori) ได้แต่งประวัติศาสตร์ขึ้นในอิตาลี เรื่อง *Kerum italicarum scriptores* ในเยอรมนี *Monumenta Germaniae Historica* ก็เริ่มต้นในศตวรรษที่ 1820 โดยเป็นประชุมเอกสารหลักฐานของประวัติศาสตร์เยอรมนีในยุคกลาง หนังสือฝรั่งเศสเรื่อง *Collection de documents inédit sur l' histoire de France* และหนังสืออังกฤษเรื่อง *Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland During the Middle Ages* ก็ล้วนแต่งขึ้นเหมือนกันสำหรับอังกฤษและฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1821 สำนักศึกษา เดส์ ชาร์ตส์ (Ecole des Chartres) ได้ถูกสถาปนาขึ้นในนครปารีสเพื่อฝึกอบรมนักประวัติศาสตร์และนักจดหมายเหตุให้ชำนาญ การตรวจสอบหลักฐานอย่างวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ นี้อาจจะชี้แนะโดยนัยว่า เป็นการเรียนรู้ที่แคบ ถึงกระนั้น กระแสหลักของการเขียนประวัติศาสตร์ย่อมเขียนเพื่อสาธารณชน ดังตัวอย่างผลงานของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกา อาทิ จูลส์ มิเชอเลต์ (Jules Michelet) โทมัส บาบิงก์ตัน แม็คคอคเลย์ (Thomas Babington Macaulay) และจอร์จ แบนครอฟต์ (George Bancroft)

เมื่อวัคประวัติศาสตร์จากบทบาทของนักประวัติศาสตร์ในชีวิตประชาชน (Public life) ประวัติศาสตร์บางที่ถูกตีค่าในฝรั่งเศสสูงกว่าในเยอรมนี ดังนั้น ฟรองซัวส์ กีโซต์ (François Guizot) จูลส์ มิเชอเลต์ หลุยส์ บลองก์ (Louis Blanc) อัลฟองส์ เดอ ลามาร์ติน (Alphonse de Lamartine) อะเล็กซิส เดอ ทอคเคอวิล (Alexis de Tocqueville) ฮิปโปลิต แทน (Hippolyte Taine) และอดอล์ฟ ทิแอร์รี่ (Adolph Thiers) ล้วนมีตำแหน่งแห่งหนในการเมืองฝรั่งเศสซึ่งไม่มีแบบนี้หัดเทียมกันในเยอรมนี ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นวิชาชีพน้อยกว่า จึงตัดขาดจากสาธารณชนผู้ได้รับการศึกษาทั่วไปน้อยกว่าในเยอรมนี ในประเทศนั้น บรรดานักประวัติศาสตร์ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยมากขึ้นและต้องสยบต่อความต้องการทางวิชาการ วัฒนธรรมอันแตกต่างกันในเยอรมนีและฝรั่งเศสอาจอธิบายได้บ้างว่า นักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสเปิดกว้างต่อประเด็นสังคม อาทิ กีโซต์ (Guizot) ทิแอร์รี่ (Thierry) บลองก์ (Blanc) และทอคเคอวิล ในทางตรงข้าม ในเยอรมนี มีความสนใจในประวัติศาสตร์การเมืองและการทูต

ภายหลัง ค.ศ. 1848 ในเยอรมนีและภายหลัง 1870 ในบรรดาประเทศส่วนใหญ่ของยุโรป สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ต่อมาช้ากว่านั้นอีกในอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ การศึกษาประวัติศาสตร์ดำเนินไปในกระบวนการทำเป็นวิชาชีพ แม้แบบเยอรมันเป็นที่ยึดถือ : ในสหรัฐอเมริกา มีการเสนอโครงการปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยจอห์น ฮอปคินส์ (John Hopkins) ใน ค.ศ. 1872 ในฝรั่งเศสเมื่อ 1868 มีการสถาปนาสำนักฝึกปฏิบัติของอุดมศึกษา (Ecole Pratique des Hautes Etudes) ในนครปารีสโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การวิจัย สัมนาเริ่มต้นที่จะเข้าแทนที่หรืออย่างน้อยเสริมการบรรยาย มีการออกวารสารเผยแพร่กรรมวิธีใหม่ของหลักวิชาการ (Scientific scholarship) ตามวิธีการฝรั่งเศส ดังนั้น การสถาปนาวารสาร **Historische Zeitschrift** (1859) ข่อมมีวารสารตามมาอีกคือ **Révue Historique** (1876), **Rivista Storica Italiana** (1884), **English Historical Review** (1886) และ **American Historical Review** (1895) และมีวารสารแบบนี้ในบรรดาประเทศอื่น ๆ โดยทั่วไปแล้ว การเปลี่ยนไปสู่แม่แบบเยอรมัน หมายถึงการถอยออกจากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่กว้างขวางกว่า ไปสู่ประวัติศาสตร์ที่แคบกว่าโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเมือง ความตึงเครียดเป็นที่สังเกตเห็นได้ในรันเคอ ระหว่างความต้องการเรียกร้องหลักวิชาเข้มงวดว่าควรหลีกเลี่ยงการตัดสินคุณค่า กับการผูกมัดแท้จริงของการแต่งประวัติศาสตร์ที่มีไว้กับค่านิยมทางการเมืองและสังคมนั้น ความตึงเครียดเช่นนั้นเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ที่เป็นวิชาชีพด้วย อันที่จริง การเพิ่มพูนมากของหลักวิชาประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฉากการเมืองและสังคม มีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยและสถาบันในอุปถัมภ์ของรัฐบาลในฝรั่งเศสและเยอรมนี แม้บรรดาชนชั้นศาสตราจารย์พึงพอใจที่มีเสรีภาพทางวิชาการ การคัดคนเข้าทำงานโดยรัฐมีบทบาทอยู่ นั่นข่อมค้ำประกันการประพฤติปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน (Conformity) มากขึ้น

เป็นที่ยอมรับกันว่า ความสอดคล้องเป็นเอกฉันท์ (Consensus) อันโดดเด่นนั้นแตกต่างกันในเยอรมนีและฝรั่งเศส มันสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการเมืองแตกต่างกัน แต่วัฒนธรรมในทั้งสองประเทศมีรากฐานลึกอยู่ในบรรดาค่านิยมของชนชั้นกลาง (Bürgertum, bourgeois) ที่ตั้งมั่นในเยอรมนีและฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์นิพนธ์สนับสนุนส่งเสริมฐานะอิสระเสรีซึ่งแตกต่างจากลัทธิอนุรักษนิยม (Conservatism) ของรันเคอ ในฝรั่งเศสโดยเฉพาะภายหลัง ค.ศ. 1871 ลัทธิเสรีนิยมนี้ถูกนับเนื่องจากเหมือนลัทธิประเพณีของระบอบสาธารณรัฐ ลัทธิเสรีนิยม

เป็นลัทธิของทางโลก (Laic) ค่อด้านคตินิยมศาสนจักรซึ่งเกี่ยวกับอาณาจักร (Anticlerical) และเผชิญหน้ากับลัทธิคาทอลิกนิยม (Catholicism) ของบรรดาผู้นิยมเจ้า (Royalists) ในเยอรมนีภายหลังการพ่ายแพ้ไม่สามารถปฏิบัติได้ใน ค.ศ. 1848 แล้ว มีการแสวงหาวิธีการที่จะให้จุดประสงค์ของสังคมและเศรษฐกิจเสรีบรรลุผลสำเร็จภายในระบอบกึ่งเอกราชไปโดยของราชวงศ์โฮเฮนโซลเลิร์น (Hohenzollern) เพราะฉะนั้น เรื่องปรัมปราของอดีตของฝรั่งเศสและเยอรมนีย่อมแตกต่างกันในประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของผู้แต่งมิเชอเลต์ หรือลาวิสส์ (Lavisse) ในฝรั่งเศส และตัวอย่างประวัติศาสตร์ของผู้แต่งซีเบล (Sybel) และ ไทรซ์เคอ (Treitscke) ในเยอรมนี สิ่งที่โดดเด่นคือ กระบวนการทำให้ประวัติศาสตร์เป็นวิชาชีพ (Professionalization) กระบวนการนี้ได้ทำให้ทุกหนแห่งเกิดกระบวนการศึกษาความคิด และทฤษฎีในการแต่งประวัติศาสตร์ (Ideologization) มากขึ้นได้อย่างไร? กระบวนการทำให้ประวัติศาสตร์เป็นวิชาชีพเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาพฤติกรรม จารีตประเพณีและวัฒนธรรมแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific ethos) และหลักปฏิบัติของวิทยาศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ได้ไปหาเอกสารจดหมายเหตุเพื่อแสวงหาหลักฐานสนับสนุนความคิดล่วงหน้า (Preconception) ของคนที่เต็มไปด้วยความนิยมชาติและเป็นความคิดล่วงหน้าเรื่องชนชั้น (Class) เมื่อได้หลักฐานสนับสนุนแล้ว บรรดานักประวัติศาสตร์ย่อมได้รับรัศมีแห่งความน่าเชื่อถือแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific authority) กล่าวคือ เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิรู้ เป็นต้นตำรับแห่งวิชาการ น่าเชื่อถือ (Authority) เพราะใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในการศึกษาและเขียนประวัติศาสตร์

โดยทั่วไปแล้ว มโนทัศน์ใหม่แห่งประวัติศาสตร์ซึ่งต่อมามักถูกอ้างถึงด้วยคำ historicism (Historismus) ได้ถูกยกย่องว่าเป็นความก้าวหน้าแห่งภูมิปัญญา Historicism มิได้เป็นแต่เพียงทฤษฎีแห่งประวัติศาสตร์ Historicism ซึ่งเกี่ยวกับปรัชญาชีวิตทั้งหมดโดยสิ้นเชิง เป็นการผสมความคิดว่าด้วยวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ มนุษยวิทยาศาสตร์หรือวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ (Human or cultural sciences) ผสานเข้ากับความคิดว่าด้วยระเบียบแบบแผนทางการเมืองและสังคม มีการทักท้วงสันนิษฐานดังที่ออร์เตกา อี กาสเซต (Ortega Y Gasset) กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า “มนุษย์ (Man) ในคำคำเดียวนี้ ไม่มีลักษณะ สิ่งที่มีมนุษย์มีอยู่คือ...ประวัติศาสตร์” แต่ก็มี ความเชื่อด้วยอย่างมั่นคงว่า ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นความหมายและความ

หมายแสดงให้เห็นปรากฏตัวตนของมันเองในประวัติศาสตร์เท่านั้น เมื่อมองเห็นในวิถีทางนี้ ประวัติศาสตร์กลายเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะศึกษากิจการของมนุษย์ นักประวัติศาสตร์ และนักปรัชญาสังคมเช่น แอร์นสต์ เทริช (Ernst Troeltsch) และฟรีดริช ไมเนอเคอ (Friedrich Meinecke) ก็ได้ใช้คำ Historicism เป็นคำอธิบายโลกทัศน์โดดเด่นในแวดวงโลกวิชาการเยอรมันแห่งศตวรรษที่ 19 แต่ที่ใช้คำนี้เป็นคำอธิบายโลกทัศน์ในโลกแห่ง Bürgertum (ชนชั้นกลาง) ที่มั่นคง ใน ค.ศ. 1936 ฟรีดริช ไมเนอเคอกล่าวถึงคำ Historicism ว่า “เป็นจุดสูงสุดใน การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์” ในทางทฤษฎี แนวทางการศึกษานี้ต้องเปิดขอบเขตทั้งหมด ของกิจกรรมมนุษย์สู่การศึกษาประวัติศาสตร์

อันที่จริง Historicism ทำให้มุมมองเบื้องต้นของประวัติศาสตร์ทั้งกว้างมากขึ้นและมี ขอบเขตจำกัด หลักวิชาการประวัติศาสตร์ของเยอรมนีได้ถือเอารูปแบบทันสมัยของมันใน 2/3 แรกของศตวรรษที่ 19 ก่อนที่สังคมจะมีกระบวนการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมหรือกระบวนการ พัฒนาเป็นประชาธิปไตย หลักวิชาการประวัติศาสตร์แบบเยอรมนีได้ประทับรอยแห่งยุค สมัยไว้ ข้อสันนิษฐานพื้นฐานยังคงไม่เปลี่ยนเป็นส่วนใหญ่ภายหลัง ค.ศ. 1870 โดยเหตุน่าจะมี 3 ประการ คือ หลักวิชาการประวัติศาสตร์ทรงเกียรติภูมิมหาศาลในเวลานั้น สภาพการณ์พิเศษ เฉพาะทางการเมืองในเยอรมนีภายหลังการปฏิวัติที่ล้มเหลวระหว่าง ค.ศ. 1848-49 และวิถีทาง แห่งการที่บิสมาร์ก (Bismarck) รวมประเทศต่อมาซึ่งขัดขวางมิให้พฤติกรรม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย (A democratic ethos) ทะยานขึ้นมาในเยอรมนี อย่างไรก็ตาม แบบอย่างของวิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ (Historical science) ของเยอรมนีกลายเป็นแม่แบบสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นวิชาชีพทั่วทุกหนแห่ง โดยมีสภาพการณ์ทางการเมืองและภูมิปัญญาแตกต่างจากเยอรมนี ดังนั้น ประวัติศาสตร์ภายนอกเยอรมนีได้รับเอา ส่วนประกอบสำคัญของหลักปฏิบัติทางวิชาการเยอรมันไปใช้โดยปราศจากความเข้าใจหรือ ไม่ต้องการเข้าใจความเชื่อพื้นฐานที่เข้มแข็งทางปรัชญาและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับหลักวิชา การ ตัวอย่างเช่น มีความเข้าใจผิดว่า รันเคอนิยมลัทธิปฏิฐานนิยม (A positivist) ผู้ “แน่วแน่ที่ จะยึดถือข้อเท็จจริง สวดมนตร์ปากเปล่าไม่ชี้ศีลธรรม ไม่ตกแต่งเรื่องราว (Tale) บอกเล่าแต่ ความจริงพื้น ๆ ของประวัติศาสตร์เท่านั้น”

ทฤษฎีของ historicism ยึดถือตามทฤษฎีของรันเคอที่ว่า “ทุกยุคสมัยย่อมเข้าใกล้สู่พระเป็นเจ้า” อย่างไรก็ตาม โดยความจริงแล้ว มิใช่นักประวัติศาสตร์จะพิจารณาทุกสมัยทั้งหมดด้วยความสนใจทัดเทียมกัน แม้แต่รันเคอเอง เขายังมีทฤษฎีพิเศษกว้างขวางแบบยุโรปที่จะเข้าใจสรรพสิ่ง (European perspectives) รันเคอปรารถนาที่จะเขียนประวัติศาสตร์โลก แต่ประวัติศาสตร์โลกของเขามีความหมายเป็นประวัติศาสตร์ประชาชนเยอรมันและชาวละตินของยุโรปกลางและยุโรปตะวันตก เขาเขียนว่า “อินเดียและจีนมีศักราชที่ยาว” แต่อย่างดีที่สุดก็มีประวัติศาสตร์ธรรมดา มิได้เป็นประวัติศาสตร์ตามความหมายที่รันเคอเข้าใจประวัติศาสตร์ หลังสมัยรันเคอ เป้าหมายรวมของนักประวัติศาสตร์แคบยิ่งขึ้นเพื่อจำกัดตนเองให้มีแต่ประเทศชาติทั้งหลายและชีวิตทางการเมืองของประเทศทั้งหลาย นักประวัติศาสตร์รู้สึกว่าคุณถูกผลักไสไล่ส่งให้เข้าไปในเอกสารจดหมายเหตุ ซึ่งมีได้มีแต่เอกสารทางการของรัฐเท่านั้น หากแต่ยังมีข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการบริหารราชการ เศรษฐกิจและลักษณะของสังคมซึ่งถูกเพิกเฉยละเลยเป็นส่วนใหญ่ และในขณะที่มีผู้หญิงเป็นนักประวัติศาสตร์บ้างครั้งบางคราวก่อนศตวรรษที่ 19 แต่บัดนี้แทบจะไม่มีปรากฏเลย วงการวิชาชีพประวัติศาสตร์ไม่มีที่ว่างให้นักประวัติศาสตร์สตรี

เมื่อถึงจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของศตวรรษ แอนส์ต์ เทริช (Ernst Troeltsch) กล่าวถึง “วิกฤติการณ์ของ Historicism” เขาได้แสดงความเห็นต่อความคิดเห็นที่มีกระแสแพร่หลายว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของค่านิยมและแสดงให้ปรากฏความไร้ความหมายของการดำรงคงอยู่ วิกฤติการณ์ของ Historicism เป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้นโดยเป็นหัวข้อของการถกแถลงในเยอรมนีภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 วิกฤติการณ์ถูกพิจารณาในขั้นต้นว่าเป็นพัฒนาการของภูมิปัญญา วิกฤติการณ์นี้ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดที่สุดในเยอรมนี เพราะในต้นและกลางศตวรรษที่ 19 ข้อสมมุติพื้นฐานของปรัชญาไปกันมิได้กับความเป็นจริงของศตวรรษที่ 20 Historicism มิได้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงเท่านั้น เมื่อโลกทัศน์มีรากฐานอยู่ในลัทธิจิตนิยม (Idealism) ของวัฒนธรรมคลาสสิกของเยอรมนี หากแต่วัฒนธรรมของชาวเยอรมันชั้นกลาง (Bürgertum) และอุดมคติของชนชั้นนั้นที่ว่าด้วย Bildung (การศึกษาภูมิปัญญาและสุนทรียศาสตร์) ก็ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงเช่นกันด้วย หลักวิชาการประวัติศาสตร์ (Historical scholarship) เป็นแกนกลางของการสร้างเอกลักษณ์ของชาติและ

สังคมในศตวรรษที่ 19 หลักวิชาการประวัติศาสตร์ได้สูญเสียความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตประชาชน (Public life) การสอนและการวิจัยที่มีสถาบันหลักเจริญก้าวหน้า และแรงกดดันเพื่อความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้านในการแต่งประวัติศาสตร์ (Specialization) ก็สิ้นสุดสัมพันธ์ภาพใกล้ชิดระหว่างการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ (Wissenschaft) กับการศึกษาภูมิปัญญาและสุนทรียศาสตร์ (Bildung) ลงทีละน้อย Wissenschaft และ Bildung คือลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองยิ่งใหญ่ของศตวรรษที่ 19

2. วิกฤตการณ์ของลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก

(Classical Historicism)

เมื่อสิ้นสุดศตวรรษที่ 19 การศึกษาประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นการศึกษาด้วยความรู้สึกไม่สบายใจอย่างลึกซึ้ง เกือบจะในเวลาเดียวกัน ทั้งทั่วยุโรปและในสหรัฐอเมริกา มีการศึกษาวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์เพื่อตรวจสอบข้อสมมุติล่วงหน้า (Presuppositions) ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ตั้งมั่นแล้วตามมหาวิทยาลัยล้วนยึดถือข้อสมมุติล่วงหน้าเป็นพื้นฐาน ในยุคใหม่ ไม่มีความคิดหลักโดดเด่นเพียงหนึ่งเดียวปรากฏว่า ควรศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร แต่มีความเชื่อทั่วไปแพร่หลายว่า เนื้อเรื่องของประวัติศาสตร์ต้องแผ่ขยายและมีเนื้อที่มากขึ้นสำหรับบทบาทของสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ยิ่งกว่านั้น มีการท้าทายการเลือกที่จะชอบประวัติศาสตร์เรื่องบรรยาย (A narrative) โดยเฉพาะเด่นชัดคือ ประวัติศาสตร์การเมือง โดยเน้นหนักที่เหตุการณ์และบุคคลสำคัญ และมีข้อเรียกร้องว่า ประวัติศาสตร์ต้องเชื่อมโยงใกล้ชิดกว่าเดิมกับสังคมศาสตร์ที่ศึกษาโดยใช้ประสบการณ์ (Empirical social sciences) ไม่ปรากฏที่ใดว่าปฏิกริยาเช่นนั้นสงสัยข้อสมมุติพื้นฐานของประวัติศาสตร์นิพนธ์เก่าแก่กว่านั้น กล่าวคือ (1) ประวัติศาสตร์ควรเป็นวิชาชีพ (Professional discipline) (2) ประวัติศาสตร์ต้องมองเห็นตนเองเป็นวิทยาศาสตร์ ในทางตรงกันข้าม มีแรงกดดันเพื่อทำให้การมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายของประวัติศาสตร์เป็นการมุ่งไปสู่การเป็นประวัติศาสตร์แบบวิชาชีพมากขึ้น

ในเยอรมนี การถกเถียงนี้เข้มข้นด้วยเหตุการณ์โต้แย้งหนังสือของคาร์ล ลัมเพรชท์ (Karl Lamprecht) เรื่อง *Deutsche Geschichte (German History)* เล่มที่ 1 ปรากฏใน ค.ศ. 1891 ลัมเพรชท์สงสัยหลักพื้นฐานของหลักวิชาการประวัติศาสตร์ตามประเพณีเดิม 2 ประการ คือ การกำหนดให้รัฐมีบทบาทกลาง และการมุ่งศึกษาเหตุการณ์และบรรดาบุคคล ในธรรมชาติวิทยา เขายืนยันว่ายุคสมัยที่ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์เพื่อจำกัดขอบเขตอยู่ที่การพรรณนาปรากฏการณ์เดี่ยว ๆ นั้นเป็นยุคที่ผ่านไปแล้ว หลักวิชาการประวัติศาสตร์ต้องเข้าแทนที่วิธีการพรรณนา โดยการใช้วิธีการศึกษากำเนิดความเป็นมา (A genetic one) หนังสือประวัติศาสตร์เยอรมนีเป็นหนังสือที่นิยมกันมากเพราะมีขอบเขตกว้างมาก รวมเอาวัฒนธรรม สังคมและการเมือง อีกทั้งเขียนได้น่าอ่านมาก แต่หนังสือนี้ก็เผชิญการต่อต้านจากนักประวัติศาสตร์อาชีพเหมือน

กัน ข้อวิพากษ์วิจารณ์สมเหตุสมผล 2 ประการ ประการแรก ผลงานมีข้อผิดพลาดมากมาย ไม่แน่นอนถูกต้อง จึงเกิดการตั้งข้อสมมุติพื้นฐานว่า คงแต่งอย่างเร่งรีบ ไม่รอบคอบ แต่ทั้งนี้ข้อผิดพลาดไม่จำเป็นว่าจะทำให้แก่นเรื่องพื้นฐานขาดความสมเหตุสมผล ประการที่สอง ข้อผิดพลาดเช่นนั้นเปิดโอกาสให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ เพราะประวัติศาสตร์เยอรมนีเล่มนั้นใช้ความคิดคาดคะเนสูงมาก (Highly speculative conception) ว่าด้วยจิตวิทยาร่วมกัน (Collective Psychology) เพื่อพิสูจน์ว่า ประวัติศาสตร์เยอรมนีตั้งแต่สมัยโบราณได้ยึดถือตามกฎแห่งการพัฒนาประวัติศาสตร์ที่ถูกกำหนดคลิขิตล่วงหน้า (Predetermined laws of historical development) กล่าวคือ เหตุการณ์และการกระทำถูกกำหนดรู้ล่วงหน้า ความคิดเรื่องกฎก็เป็นศูนย์กลางของลัมเพรชท์ในการเข้าใจวิทยาศาสตร์ ในผลงานของเขาที่มีโครงการ เขาแยกแยะระหว่างทิศทาง “เก่า” ในวิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ (“old direction of historical science) กล่าวคือ ความเพียรพยายามที่จะตั้งมั่นข้อเท็จจริงโดยวิธีการวิจัยหลักฐานอย่างเข้มงวด แต่ปราศจากวิธีการวิทยาศาสตร์ที่จะอธิบายพฤติกรรมในประวัติศาสตร์ (Historical Behavior) – กับทิศทางใหม่ – แนวทางศึกษาอย่างรู้ตัวด้วยการศึกษาเนื้อเรื่องของงานวิจัยโดยใช้วิธีตั้งคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีและหลักการของวิธีวิทยา ดังที่วิทยาศาสตร์สาขาอื่นกระทำ ตามลัมเพรชท์ ความคิดเก่าของวิธีการสืบถามประวัติศาสตร์ โดยวิธีการวิทยาศาสตร์หรือใช้วิธีการของหลักวิชาการ มีพื้นฐานอยู่ที่ข้อสมมุติพื้นฐานแบบอภิปรัชญา (Metaphysical assumption) ที่ว่า เบื้องหลังการปรากฏออกมาของสิ่งที่นักประวัติศาสตร์สังเกตเห็น พลังประวัติศาสตร์มหาศาลหรือ “ความคิด” (“ideas”) กำลังดำเนินไป ทำให้ประวัติศาสตร์มีความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน “วิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ใหม่” (“new historical sciences) มุ่งไปที่การจัดวางประวัติศาสตร์ให้ตั้งตรงอยู่ในแนวกับสังคมศาสตร์ที่มีการตั้งระบบศึกษาค้นคว้า ถึงกระนั้น ความคิดหลักของลัมเพรชท์คือ ความคิดว่าด้วยจิตวิญญาณแห่งประเทศ (Volksseele, national spirit) ที่ยังคงอยู่ตลอดกาลนานและมีรากเหง้าอยู่ในปรัชญาโรแมนติกแบบเยอรมันมากกว่าอยู่ในสังคมศาสตร์ที่จริงจัง นี่ทำให้มัคซ์ เวเบอร์ ผู้สนับสนุนการใช้แนวทางการศึกษาแบบสังคมศาสตร์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ต้องพิจารณาหนังสือประวัติศาสตร์เยอรมนีว่าคิดคาดคะเน ไร้สาระ และกล่าวหาลัมเพรชท์ว่า “รวมขอมประสานประโยชน์หลายศตวรรษเพื่อพยายามนำทางผลงานประวัติศาสตร์ไปในทิศทางของกระบวนการใหญ่โตในการตั้งความนึกคิดเห็น

ความสนใจทางการเมืองก็แสดงบทบาทสำคัญในการต่อต้านลัทธิเพรชท์ สำหรับบรรดาผู้แทนตั้งตนเป็นโฆษกของวิชาชีพ การศึกษาประวัติศาสตร์ที่พวกเขาพัฒนาแล้วที่มหาวิทยาลัยเยอรมันในศตวรรษที่ 19 และความคิดเห็นเรื่องประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เชื่อมกันอย่างใกล้ชิดที่สุดกับระเบียบแบบแผนทางการเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการรวมประเทศเยอรมนีภายใต้การนำของบิสมาร์ค หลายปีมาแล้วก่อนการโต้แย้งเรื่องลัทธิเพรชท์จะเกิดขึ้น มีข้อพิพาทแหลมคมระหว่างดิทริช-ชาฟเฟอร์ (Dietrich Schäfer) ผู้แทนพรรคนะโคคเด่นในเรื่องวิชาชีพกับเอเบอร์ฮาร์ด กือทไฮน์ (Eberhard Gothein) ผู้ถูกเชิญปกป้องการเขียนประวัติศาสตร์โดยมีเนื้อเรื่องขยายออกไปรวมด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม สำหรับชาฟเฟอร์แล้ว รัฐคือศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ รัฐเยอรมันที่บิสมาร์คสร้างขึ้นก็คือประเภทแรกเริ่ม (Prototype) ของรัฐทันสมัย ถ้าไม่จัดรัฐไว้ที่ศูนย์กลางของเหตุการณ์ ก็เป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้เรื่องประวัติศาสตร์สอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน แต่เพราะเขาเห็นรัฐเป็นแหล่งสร้างสมอำนาจ จึงเห็นนโยบายต่างประเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญชี้ขาดของการเมือง ชาฟเฟอร์ปฏิเสธความพยายามใด ๆ ที่จะวิเคราะห์การเมืองจากเบื้องลึกของพลังสังคมหรือผลประโยชน์ภายในประเทศ ชาฟเฟอร์เป็นใครก็ได้ที่มีใช้นักปฏิวัติ แน่แน่นอนว่าเขาไม่ต่อต้านระเบียบแบบแผนคงอยู่ของระบอบราชาธิปไตย และจุดประสงค์โลก (Global aims) ของเยอรมนี เฉกเช่นผู้ร่วมสมัยกับเขามากมายหลายคน เขาต้องการที่จะเสริมพลังและพัฒนาเยอรมนีให้เข้มแข็งทันสมัย เป็นมหาอำนาจโลก โดยรวมเอาผู้ใช้แรงงานผู้เอาใจออกห่างให้เข้าร่วมในประเทศ อย่างไรก็ตาม หนังสือของเขาถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีองค์ประกอบใกล้เคียงนิยมวัตถุ ในวิถีทางบางวิถีทางถึงขนาดใกล้เคียงกับลัทธินิยมมาร์กซ์ซึ่งตั้งคำถามบทบาทแกนกลางของรัฐและระเบียบแบบแผนทางการเมืองและสังคมของจักรวรรดิเยอรมัน (German Reich)

การปฏิเสธลัทธิเพรชท์เกือบจะทั้งหมดโดยสิ้นเชิงและการปฏิเสธการกระทำใด ๆ กับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสังคม โดยทั่วไปแล้ว ย่อมไม่มีความสงสัยเลยว่าต้องเกี่ยวกับการที่อาชีพประวัติศาสตร์ของเยอรมนีรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กลไกของการเรียกหาคนเข้าสู่อาชีพนักประวัติศาสตร์ย่อมเกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับที่สองที่ยาวน่าเบื่อหน่าย แต่ก็ถูกปฏิเสธโดยคะแนนเสียงลับจากบรรดาศาสตราจารย์ เป็นไปได้ยากมากสำหรับผู้ที่ไม่เจริญรอยตามทางการเมืองและอุดมการณ์ที่จะได้รับตำแหน่งในมหาวิทยาลัย ผลก็คือ ลัทธิเพรชท์

เป็นนักประวัติศาสตร์ผู้โดดเด่น ความพยายามที่จะแนะนำประวัติศาสตร์สังคมก็เผชิญอุปสรรค เป็นเวลาชวนาน ต้องอาศัยวิชาการใกล้เคียงคือเศรษฐศาสตร์และต่อมาในทศวรรษที่ 1920 คือสังคมวิทยา จึงทำให้มีผลงานสำคัญคือ ประวัติศาสตร์สังคม อิทธิพลของลัมเพรชท์ยิ่งใหญ่ที่สุดในระยะชวนานในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) และประวัติศาสตร์ภูมิภาค (Regional history) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับนโยบายของประเทศโดยตรงน้อย และจึงมีแนวโน้มมากกว่านั้นที่จะจัดการกับด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา นักประวัติศาสตร์พิสูจน์ให้เห็นว่า เปิดกว้างมากกว่าในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์นิพนธ์กับสังคมศาสตร์ แน่แน่นอนว่า ฉากการเมืองที่แตกต่าง ย่อมเป็นเหตุปัจจัย ขณะที่ในเยอรมนี ประวัติศาสตร์สังคมถูกบีบบังคับให้เป็นฝ่ายตั้งรับ ในฝรั่งเศส สังคมวิทยาคือผู้นำการต่อสู้กับการวิจัยประวัติศาสตร์แบบเก่า (Traditional historical research) ที่ปฏิบัติกันอยู่ตามมหาวิทยาลัย เอมีล เดอ คีว ไชน์ (Emile Durkheim) ใน ค.ศ. 1888 ในบทความของเขาเรื่อง “Cours de science sociale” ปฏิเสธไม่ยอมรับว่า ประวัติศาสตร์คือวิทยาศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์พิเศษเฉพาะ (Particular) บุคคลเฉพาะ ประวัติศาสตร์จึงไม่มีจุดมุ่งหมายที่ความทั่วไป (General statements) ที่สามารถทำให้สมเหตุสมผลได้ตามวิถีทางของลัทธิประสพการณ์นิยม (Empirical validation) ซึ่งเป็นวิธีการหลักของระเบียบวิธีการของวิทยาศาสตร์และความคิดของวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นได้ อย่างดีที่สุดก็เพียงวิทยาศาสตร์ส่วนหนุนเสริม (Auxiliary science) ให้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับสังคมวิทยา ตาม ฟรองซัวส์ ซิมิองด์ (Francois Simiand) นักเศรษฐศาสตร์ผู้ได้รับอิทธิพลของคีว ไชน์มาก ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคือวิชาที่แยกย่อยออกมาจากประวัติศาสตร์ เข้ากันได้ ต้องด้วยเหตุผลกับสังคมศาสตร์เพราะประวัติศาสตร์ทำงานเกี่ยวกับการหาปริมาณ (Quantities) และแบบ (Models) นี่เป็นไปไม่ได้เลยสำหรับรูปแบบดั้งเดิมของประวัติศาสตร์เรื่องบรรยาย (Narrative history)

ขณะที่มีการรณรงค์ต่อต้านลัมเพรชท์ในเยอรมนี ก็มีความหวาดกลัวในกระบวนการสร้างระบอบประชาธิปไตย ความหวาดกลัวนั้นแสดงบทบาทสำคัญ ในสหรัฐอเมริกา บรรดา “นักประวัติศาสตร์ใหม่” (“New Historians”) ผู้ออกแบบให้ตนเองเป็นนักประวัติศาสตร์หัวก้าวหน้า (“Progressive Historians”) และถือตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจุดหมายของยุค

เจริญก้าวหน้า (“Progressive era”) ในสหรัฐอเมริกาเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 บรรดานักประวัติศาสตร์หัวก้าวหน้าเริ่มเขียนประวัติศาสตร์เพื่อสังคมประชาธิปไตยทันสมัย ในการประชุมพิเศษ (Section) ที่ว่าด้วย “historical science” ที่งานแสดงสินค้าโลก (World exposition) ในมลรัฐเซนต์ หลุยส์ (Saint Louis) ใน ค.ศ. 1904 บรรดานักประวัติศาสตร์จากยุโรปที่สำคัญคือ คาร์ล ลัมเพรชท์และเจ. เอช. เบรี (J. H. Bury) ร่วมด้วยเฟรดเดอริก แจ็กสัน เทอร์เนอร์ (Frederick Jackson Turner) เจมส์ ฮาร์วีย์ โรบินสัน (James Harvey Robinson) และวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ในการเห็นด้วยว่า จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษาประวัติศาสตร์ในทิศทางที่ใช้วิชาการสาขาอื่นร่วมด้วย (Interdisciplinarity)

แม้มีความสนใจใหม่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์สังคมและในสังคมศาสตร์ แต่ไม่มีแบบหรือตัวอย่างปรากฏออกมา ดังจะเห็นได้ว่า ความสนใจในประวัติศาสตร์สังคมเป็นไปในหลายทิศทางมาก หลากหลายไปตามแนวเชื้อชาติและสะท้อนมโนทัศน์ด้านอุดมการณ์แตกต่างกัน ถึงกระนั้น แม้จะแตกต่างกันไปเสียทั้งหมด ความสนใจใหม่ก็มีข้อสมมุติพื้นฐานมากมาย เหมือนการริเริ่มทางวิชาการแบบเก่าที่ผ่านมา ทั้งแบบเก่าและแบบใหม่มีทรรชนะเห็นตนเองเป็นนักประวัติศาสตร์อาชีพ นักประวัติศาสตร์ใหม่ประจำอยู่ตามสถาบันวิชาการ ในภาควิชาหรือบรรดาสถาบันของประวัติศาสตร์ นี่หมายความว่า พวกเขาหวังที่จะให้สถาบันคาดหมายว่าพวกเขามีวุฒิบัตรนำเชื่อถือและปฏิบัติหน้าที่ทางวิชาการตามที่กำหนดเหมือนนักประวัติศาสตร์ผู้ร่วมงานแก่กว่า แม้จะเห็นว่าผลงานประวัติศาสตร์ของพวกเขาแตกต่างกันเพียงใดพวกเขาก็เห็นพ้องว่า ประวัติศาสตร์เป็นกิจการที่ต้องใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ ดำเนินไปตามแนวทางของวิธีวิทยาอย่างเคร่งครัด

นักประวัติศาสตร์ใหม่ยังคงถูกผูกมัดเหมือนนักประวัติศาสตร์เก่าต่อไป โดยผูกพันอยู่กับข้อสมมุติล่วงหน้า (Presuppositions) ที่ว่า การเขียนประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการและใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ต้องตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์หลักฐานและประเมินหลักฐานอย่างเข้มงวด นักประวัติศาสตร์ยังคงต้องได้รับการฝึกอบรมในการใช้เทคนิคเพื่อวิจัยเหมือนนักประวัติศาสตร์เก่า ความคิดเห็นของพวกเขาที่มีต่อแบบแผนพฤติกรรมและมโนกรรม (Ethos) ก็ยังเหมือนเดิมในหลายวิถีทาง และยังมีข้อสมมุติพื้นฐานเหมือนของนักประวัติศาสตร์เก่าเกี่ยวกับวิถีทางแห่งประวัติศาสตร์ (วิถีทางที่เหตุการณ์ดำเนินไปเป็นกระบวนการ) เขาก็เหมือน

ตำนักศึกษาเก่ากว่าที่ยังมีความคิดนึกเห็นอย่างมั่นคงถึงคุณภาพของอารยธรรมตะวันตกที่ทันสมัย พวกเขาเห็นประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการ โคดเดี่ยวรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ชี้ทางไปสู่เบื้องหน้า ไม่ว่าจะพวกเขาจะแสดงออกชัดแจ้งถึงทฤษฎีความก้าวหน้าหรือไม่ก็ตาม และแม้ว่าพวกเขาจะสวดสาบานรับรองค่านิยมของลัทธิประชาธิปไตย บรรดานักประวัติศาสตร์ใหม่ เช่น เทอร์เนอร์ อยู่ในอารมณ์รื้อเร้าด้วยลัทธิจักรวรรดินิยม ล้วนเห็นด้วยกับความคิดที่ว่าด้วยภาระหนักของคนขาว (White man's burden) และกีดกันคนผิวดำออกจากความคิดเห็นว่าด้วยประชาธิปไตยอเมริกา

ในศตวรรษที่ 20 ประวัติศาสตร์สังคมศาสตร์มี 4 ทิศทางแตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นตัวอย่างความคิดทางประวัติศาสตร์ดังต่อไปนี้

1. ลัทธิประเพณีเยอรมันว่าด้วยประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม และต่อมา ลัทธิประเพณีว่าด้วยสังคมวิทยาแบบประวัติศาสตร์ (Historical sociology)
2. รูปแบบทั้งหลายของประวัติศาสตร์สังคมศาสตร์ ในขั้นต้น คือรูปแบบในสหรัฐอเมริกา
3. สำนักฝรั่งเศส Annales
4. การจัดตั้งประวัติศาสตร์สังคมใหม่ในเยอรมนีภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

3. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมในเยอรมนี การเริ่มต้นของสังคมวิทยาแบบประวัติศาสตร์

ในระยะแรก สำนักศึกษาประวัติศาสตร์แห่งเศรษฐกิจแห่งชาติ (Younger Historical School of National Economy) ได้พยายามแก้ไขปัญหาทางประวัติศาสตร์อันสืบเนื่องมาจากกระบวนการอุตสาหกรรม บุคคลสำคัญในที่นี้คือ กุสตาฟ ฟอน ชมอเลอร์ (Gustav von Schmoller) สำนักศึกษานี้ยึดมั่นในประเพณีของประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก (Classical historicism) โดยขึ้นกรานว่า เศรษฐกิจมิได้ถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์คำนวณสากลที่สมเหตุสมผลเข้มงวดคั่งที่เศรษฐกิจการเมือง (Political economy) แบบคลาสสิกของอังกฤษและสก็อต ยึดถือและนักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ชาวเวียนนาชื่อเม็งเงอร์ (Menger) ยึดถือ การที่จะเข้าใจเศรษฐกิจต้องเข้าใจคุณค่านิยมและสถาบันหลักของประชาชนหรือประเทศชาติ (Volk) ก่อน สำนักศึกษาแบบชมอเลอร์เห็นด้วยกับลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิกเยอรมันที่มีข้อสมมุติพื้นฐานสองประการ กล่าวคือ การเน้นบทบาทหน้าของรัฐ และการยืนยันว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ต้องยึดถือหลักฐานประเภทเอกสารราชการจดหมายเหตุ (Archival sources) สำนักศึกษาแบบชมอเลอร์กลมกลืนไปกันได้กับราชวงศ์โฮเฮนโซลเลิร์น (Hohenzollern) และระเบียบการเมืองที่บิสมาร์คได้สร้างขึ้นแล้วในกระบวนการรวมประเทศ แต่สำนักแบบชมอเลอร์ก็ได้แย้งด้วยว่า เป็นไปได้และจำเป็นต้องมีการปฏิรูปโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ผู้ใช้แรงงานต้องถูกนับรวมอยู่ในรัฐประเทศชาติเยอรมนี จากสำนักนี้ ได้เกิดการสอบสวนโดยใช้ประสบการณ์เพื่อสอบสวนสภาพความเป็นอยู่ของบรรดาผู้ใช้แรงงานและสอบสวนสถานภาพและวัฒนธรรมของช่างศิลป์ (Artisans) ในยุคกลาง ในทศวรรษที่ 1880 ลัมเพิร์ทเป็นอิสระจากสำนักนั้น แต่เห็นด้วยกับกรรมวิธีพื้นฐานและข้อสมมุติพื้นฐาน เขาได้เขียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของแองโกลโมแซล (Moselle Valley) ในปลายยุคกลาง โดยพยายามจะสร้างโครงสร้างจิตและสภาวะทางจิต (Mentality) ของภูมิภาคขึ้นใหม่ หัวข้อรองของเขาชื่อ การศึกษาวัฒนธรรมวัตถุ (Material culture) สำหรับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมแล้ว ผลงานนี้มีพื้นฐานอยู่ที่การตรวจสอบหลักฐานทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจอย่างรอบคอบ ผลงานนี้จึงมีความสำคัญยิ่งใหญ่มากกว่าและคงทนนานกว่า *Deutsche Geschichte* (ประวัติศาสตร์เยอรมนี)

ของเขา เพราะประวัติศาสตร์เยอรมนีมีคุณลักษณะน่าโต้แย้งและมีขอบเขตกว้างจึงดึงดูดใจได้มากในเวลานั้น แต่เป็นหลักวิชาการน้อยกว่ามาก

มีการสอบสวนผลงานของสำนักศึกษาแบบชมอเลอร์ แต่ขาดการพินิจพิจารณาข้อสมมุติล่วงหน้าในด้านทฤษฎีและวิธีวิทยาอย่างลึกซึ้ง ผลงานที่ไม่สะท้อนความคิดนักตั้งข้อสมมุติไว้ว่า เรื่องราวประวัติศาสตร์มีการอธิบายในตัวอยู่แล้ว ผลงานประสพความล้มเหลวที่จะทำให้ให้นักประวัติศาสตร์สังคมพึงพอใจ เมื่อสิ้นศตวรรษนั้น นักปรัชญาแนวคันท์ใหม่ (Neo-Kantian) โดยเฉพาะวิลเฮล์ม คิลไท (Wilhelm Dilthey) วิลเฮล์ม วินเดิลบันท์ (Wilhelm Windelband) และไฮน์ริช ริคเคิร์ต (Heinrich Rickert) ได้พยายามแสวงหาหนทางที่จะสืบค้นหาวิธีวิทยาที่ชัดเจนสำหรับสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า มนุษยวิทยา (Human science) หรือวัฒนธรรมวิทยา (Cultural science) พวกเขาได้ใช้สิ่งนั้นไปเทียบกับธรรมชาติวิทยา (Natural science) ให้เห็นเป็นตรงกันข้าม วิธีวิทยาของทั้งสองวิชาการต้องกำหนดกระบวนการสร้างมโนทัศน์หรือความคิด (Conceptualization) ถ้าต้องการจะอ้างสถานภาพของการเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ขณะที่จุดประสงค์ของธรรมชาติวิทยาคือ การไปให้ถึงกฎเกณฑ์สากล (Nomothetic) หรือสรุปกฎเกณฑ์ให้เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ “อธิบาย” แบบอย่างของธรรมชาติที่ไร้ชีวิต เป็นแบบอย่างอธิบายธรรมชาติโดยอ้างกฎเกณฑ์และอธิบายธรรมชาติเกิดแล้วเกิดอีก ส่วนมนุษยวิทยาหรือวัฒนธรรมวิทยาใช้วิธีการแสดงความหมายและความคิดโดยใช้สัญลักษณ์และภาพ เช่น ตัวอักษร (“Ideographic”) เพื่อจะได้ “เข้าใจ” ความหมายของการกระทำของมนุษย์ ในท่ามกลางฉากวัฒนธรรม สังคมและประวัติศาสตร์เป็นภูมิหลัง ก็ยังมีคำถามว่า มนุษยวิทยาหรือวัฒนธรรมวิทยา เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ สามารถดำเนินไปอย่างไรจากปรากฏการณ์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะไปสู่ท้องเรื่องหรือปริบทที่กว้างกว่านั้นทางสังคมและประวัติศาสตร์? ในที่นี้ คิลไท วินเดิลบันท์ และริคเคิร์ตมิได้ให้แนวทางเกินกว่าที่รันเคอและครอยเซน (Droysen) ได้กำหนดไว้ในต้นศตวรรษ กล่าวคือ การศึกษาโดยมีงานท่อมตัวในเนื้อเรื่องที่ตนศึกษา เป็นกระบวนการที่รันเคอบัญญัติคำว่า “Einflussung” (Empathy, การอุปโลกปตนเอง) และคิลไทพรรณนาว่าเป็น “Erlebnis” (Experience, ประสบการณ์)

แนวทางสู่การศึกษาที่มีการหาความรู้ความเข้าใจโดยตรงในความจริงง่าย ๆ ธรรมดา ที่สุดของประสบการณ์โดยประสาทสัมผัส (Intuitive approach) เป็นหัวใจของความคิดเห็นแบบประวัติศาสตร์นิยม (Historicist conception) ว่าด้วยวิทยาศาสตร์ แนวทางการศึกษานี้ได้ถูกบรรดานักคิดหลากหลายจำนวนหนึ่งทำลาย พวกเขาโต้เถียงว่า แม้แต่มนุษยวิทยศาสตร์ก็จำเป็นต้องใช้วิธีการที่เข้มงวด ลัมเพรชท์โต้เถียงยืนยันว่า ประวัติศาสตร์ต้องประยุกต์ใช้ประเภทวิเคราะห์ (Analytical categories) แต่อย่างไรก็ตาม ประเภทวิเคราะห์มิได้ทำให้เขาประสบความสำเร็จเมื่อใช้กับผลงานของเขาเอง ใน ค.ศ. 1884 นักเศรษฐศาสตร์เวียนนา นามคาร์ล เม็งเงอร์ (Carl Menger) เขียนหนังสือชื่อ **Die Irrtümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie** (The Errors of Historicism in German National Economy, ความผิดพลาดของลัทธิประวัติศาสตร์นิยมในเศรษฐกิจแห่งชาติเยอรมัน) ซึ่งเป็นหนังสือที่ทำให้เกิดการโต้เถียงกัน ในหนังสือนี้ เม็งเงอร์ก้าวหาชมอเลอร์ (Schmoller) และสำนักศึกษาประวัติศาสตร์แห่งเศรษฐกิจการเมือง (Historical School of Political Economy) ว่าพึ่งพาอาศัยแต่การเสนอสิ่งที่พบด้วยวิธีการพรรณนา หลีกเลี่ยงการกำหนดความคิดแจ่มชัดที่จำเป็นให้แก่แนวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ ออตโต ฮินท์เซอ (Otto Hintze) มาจากโรงเรียนของชมอเลอร์ เขาศึกษาอุตสาหกรรมใหม่ปรัสเซียและการบริหารราชการปรัสเซีย มักซ์ เวเบอร์เริ่มต้นผลงานด้วยการเป็นนักวิชาการกฎหมายและนักเศรษฐศาสตร์ก่อนจะหันไปหาสังคมวิทยา เขาพยายามที่จะแนะนำความเข้มงวดในด้านความคิดเห็น (Conceptual rigor) ให้แก่การศึกษาโดยใช้ประสบการณ์ (Empirical study) โรงเรียนแบบชมอเลอร์ขาดความเข้มงวดในด้านความคิดเห็น ใน ค.ศ. 1897 ฮินท์เซอเขียนบทความสำคัญเรื่องเกี่ยวกับลัมเพรชท์ในวารสาร **Historische Zeitschrift** เขาประสานใกล้เคียงในเรื่องโต้แย้งกันด้วยเรื่องลัมเพรชท์ ขณะที่ผู้วิจารณ์หนังสือ **Deutsche Geschichte** ของลัมเพรชท์อ้างอิงถึงการแยกแยะแบบวิลเฮล์ม วินเคิลบันท์บอย วินเคิลบันท์ได้แยกแยะระหว่างความคิดเฉพาะบุคคลว่าด้วยมนุษยวิทยศาสตร์ กับความคิดแบบสรุปทั่วไปว่าด้วยธรรมชาติวิทยา ฮินท์เซอย้ำว่า ประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ส่วนบุคคล (Individual Phenomena) และปรากฏการณ์โดยรวมกัน (Collective) ฮินท์เซอย้ำว่า ปรากฏการณ์โดยส่วนรวมต้องมีความคิดที่เป็นนามธรรมและมีการวิเคราะห์เพื่อจะให้เป็นที่ยอมรับ ใน ค.ศ. 1904 มักซ์ เวเบอร์เขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์นียส์ (Knies) รอสเซอร์ (Roscher)

และชมอเลอร์ ผู้ลี้วนเป็นผู้แทนความคิดของสำนักประวัติศาสตร์แห่งเศรษฐกิจแห่งชาติ ข้อพิพาทวิจารณ์ก็แสดงเหตุผลเหมือนที่เม็งเงอร์วิพากษ์วิจารณ์พวกนั้น กล่าวคือ ดำเนินการไปโดยการพรรณนาอย่างปราศจากการกำหนดนิยามความคิดเห็นเป็นชุดให้ชัดเจนเพื่อเป็นเครื่องนำทางแก่การสืบถาม อินท์เซอและเวเบอร์เห็นชอบด้วยกับลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิกว่า ทุกสังคมยึดถือรวมกันได้โดยเจตนาคติ (Attitudes) และค่านิยม (Values) ชุดหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เป็นที่เข้าใจ เพื่อเข้าใจต้องเข้าถึงลักษณะเฉพาะของสังคม ดังนั้นเวเบอร์จึงเรียกหา “verstehende soziologic” (A sociology) ที่หมายมุ่งไปที่ “การเข้าใจ” สังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมวิทยาศึกษา แต่สำหรับเวเบอร์ ความเข้าใจของเขามีได้หมายความว่าสิ่งเดียวกันอย่างรันเคอ ครอยเซินและคิลไท คือการกระทำแบบหยั่งรู้จิตเข้าสู่ความจริงอันเป็นสากลเมื่ออุปโลกปตนเอง (An intuitive act of empathy) หรือประสบการณ์โดยตรงสำหรับเวเบอร์ การเข้าใจหมายถึงกระบวนการใช้เหตุผลระดับสูง (Highly rational process) การเข้าใจ (Verstehen, understanding) มิได้กีดกันไม่นับเอาการอธิบายตามเหตุผล (causal “explanation) หรือการวิเคราะห์ออกไปเสียทีเดียว

สำหรับเวเบอร์และอินท์เซอความแตกต่างระหว่างสังคมวิทยากับประวัติศาสตร์ไม่มากมายใหญ่โตอย่างที่มันเป็นสำหรับลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบคลาสสิก เมื่อเริ่มต้นในฝรั่งเศสและอเมริกา สังคมวิทยาดำเนินการไปพร้อมกับวิชาการพิมพ์ที่ไม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยใช้เอกสารหลักฐานอ้างอิง (A historical typology) ขณะที่ประวัติศาสตร์เลือกที่จะมีวาทกรรมที่มีรูปแบบบรรยายความ (A narrative form of discourse) ที่รักษานามธรรมน้อย อินท์เซอและเวเบอร์เห็นว่า สังคมวิทยาเป็นประวัติศาสตร์มากกว่าที่ดิวคโฮม (Durkheim) เห็น แต่ในขณะเดียวกัน พวกเขาเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสังคมวิทยามากกว่าที่บรรดานักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เห็น ในทศวรรษที่ 1920 อินท์เซอเขียนบทความยิ่งใหญ่หลายเรื่องเกี่ยวกับลัทธิศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudalism) และลัทธิทุนนิยม เขาพยายามตั้งความคิดแบบนามธรรม (Abstract concepts) ซึ่งเขาถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการคิดตามวิธีการวิทยาศาสตร์ แต่แล้วเขาก็ดำเนินการเติมความคิดเหล่านั้นให้เต็มด้วยเนื้อหาที่เป็นรูปธรรมของประวัติศาสตร์ (A concrete historical content) อินท์เซอค่อนข้างจะแยกออกจากสำนักศึกษาประวัติศาสตร์แบบเยอรมันรวมทั้งรันเคอและนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เช่น ชมอเลอร์ อินท์เซอไม่ยอมรับ

ความคิดเห็นที่ลัทธิประเพณีนิยมเยอรมันเห็นคุณค่าที่ว่า รัฐมีส่วนประกอบคือ องค์ประกอบศีลธรรม (“moral”) หรือองค์ประกอบ “จิตหรือวิญญาณ” (“spiritual”) เขากลับเห็นรัฐในความหมายของลัทธิประสบการณ์นิยม (in empirical terms) ว่า รัฐเป็นเพียงหนึ่งในบรรดาสถาบัน (Anstalt, institutions) โดยปราศจากข้ออ้างถึงเกียรติศักดิ์ศรีพิเศษเฉพาะ เวเบอร์ก็ปฏิเสธเหมือนกันเรื่องยกย่องรัฐขึ้นเป็นเสมือนพระเป็นเจ้า (Apotheosis of the state) และขึ้นกรานวิทยาศาสตร์แบบปลอดจากค่านิยม (a “value free” science) สังคมศาสตร์สามารถวิเคราะห์ข้อสมมุติพื้นฐานเรื่องค่านิยมและหลักปฏิบัติของสังคมได้ตามวิธีการวิทยาศาสตร์ แต่ไม่สามารถสร้างความสมเหตุสมผล (Validity) ให้แก่ค่านิยม

เวเบอร์ยอมรับว่า คำถามที่นักสังคมศาสตร์ถามนั้น ได้สะท้อนค่านิยมที่เขายึดถือ อย่างไรก็ตาม เขาต้องพยายามยึดถือความไม่เอนเอียงอคติและเอาตัวออกห่างไม่เกี่ยวข้องเมื่อทำการวิจัยและสืบค้นหา แต่สิ่งที่วิทยาศาสตร์ต้องทำมิใช่เพียงการเอาตัวออกห่างไม่เกี่ยวข้องเท่านั้น หากแต่ยังต้องใช้วิธีการอธิบายโดยยึดถือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งซึ่งเป็นเหตุกับสิ่งซึ่งเป็นผล (Causal explanation) ด้วย ในลัทธิประเพณีคันทใหม่ (Neo-Kant tradition) เวเบอร์ปฏิเสธไม่ยอมรับว่า ในความเป็นจริงที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นกับการรับรู้หรือการพิจารณาของผู้ใด (Objective reality) นั้น ย่อมมีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งซึ่งเป็นเหตุกับสิ่งซึ่งเป็นผล (Causality) เขาเห็นว่าควรสืบหาความสัมพันธ์เช่นนั้นในประเภทความสัมพันธ์ (Categories) ของความคิดตามวิถีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific thought) องค์ประกอบสำคัญยิ่งของการสืบถามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific inquiry) จึงถูกจัดอยู่ในวิธีการวิทยาศาสตร์ กรรมวิธีของวิทยาศาสตร์มีความสมเหตุสมผลในระดับหนึ่งและปราศจากความเอนเอียงอคติ อยู่เหนือขอบเขตจำกัดของสังคมหรือวัฒนธรรมโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้น เขาสังเกต : “เพราะว่ามันเป็นและจะยังคงเป็นจริงว่า ถ้าข้อพิพจน์ที่ถูกต้องในสังคมศาสตร์จะบรรลุถึงจุดประสงค์ของมัน มันต้องเป็นที่รับรู้ยอมรับว่าถูกต้องแม้แต่คนจีนก็ยังรับรู้ คนจีนอาจจะหุนหวกไม่ได้ยินยอมถึงความคิดเห็นว่าด้วยความจำเป็นทางจริยศาสตร์อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ (Ethical imperative) แม้เวเบอร์ปฏิเสธทฤษฎีของเฮเกลหรือมาร์กซ์ที่มีต่อประวัติศาสตร์ที่ว่า ประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการ (Process) นำไปสู่สังคมที่ใช้เหตุผล (Rational society) เวเบอร์ก็ยังเชื่อว่า อย่างน้อยที่สุด ประวัติศาสตร์โลกตะวันตกตั้งแต่สมัยฮีบรูว์และกรีกก็มีจุดเด่นอยู่ที่กระบวนการอันไร้เหตุผลของการที่จะสามารถ

รู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ (Intellectualization)¹ และกระบวนการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization)² การมีความคิดเห็นแตกหักกับความเชื่อของฝ่ายประวัติศาสตร์นิยม (Historicist) ที่ว่า มีความต่อเนื่อง (Continuity) และความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน (Coherence) ในประวัติศาสตร์นั้น จึงกลับกลายเป็นว่า ไม่มีการแตกหักเลย แม้แต่ความศรัทธาในชีวิตในแง่ดีของกอนดอร์เซต์ (Condorcet) เฮเกล หรือมาร์กซ์ที่ว่า ประวัติศาสตร์นำไปสู่การบรรลุความหวัง หรือความศรัทธาของรันเคอและครอยเชินที่ว่า ประวัติศาสตร์นำมาซึ่งระเบียบแบบแผน ทำให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีเหตุผล ก็ล้วนเป็นความศรัทธาที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้น แม้วเบออร์จะมีทรรศนะมองโลกและชีวิตในแง่ร้ายและเชื่อว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้ (Skepticism) เขาก็ยังรักษาความคิดของศตวรรษที่ 19 เกี่ยวกับความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกันซึ่งเป็นลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ของประวัติศาสตร์ตะวันตก และแม้ว่าสำหรับเขาเองแล้ว วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ก็ไม่สามารถถามปัญหาเกี่ยวกับปรัชญาหรือจริยศาสตร์ เวเบออร์ก็ยังคงเชื่อในลักษณะความเป็นจริงที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นกับการรับรู้หรือการพิจารณาของผู้ใด (Objective) ของการสืบถามแบบวิทยาศาสตร์และแบบสังคมศาสตร์ซึ่งเจริญรอยตามครรลองแห่งเหตุผลที่มีความสมเหตุสมผลทางด้านวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่ง (Transcultural validity)

¹ “intellect ปัญญา, พุทธิปัญญา : สมรรถพล (faculty) หรือความสามารถที่จะรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แตกต่างจากความรู้สึก (feeling) และเจตจำนง (will),” ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้นาม “intellect”; “ตรวจสอบหรือตีความหมายอย่างมีเหตุผล ไม่พิจารณาอารมณ์ ความรู้สึก,” Webster’s, s.v. “intellectualize.”

² “rationalization การหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง : ในทางจิตวิทยาหมายถึง วิธีการให้เหตุผลที่ทำให้เห็นว่าการกระทำหรือความเชื่อมั่นของตนน่านิยม ในเมื่อตนเองหรือคนอื่นเกิดความฉงนกังขาขึ้น เมื่อทำเช่นนั้นแล้ว ตนเองก็เชื่อด้วยว่า เหตุผลที่ตนให้ไปนั้นเป็นความจริง เช่นการที่สุนัขจิ้งจอกไม่สามารถจะกระโดดจับผลองุ่นได้ แล้วอ้างว่าผลองุ่นเปรี้ยว นั่นนับว่าเป็นการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง,” ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้นาม “rationalization.”

4. ประวัติศาสตร์สังคม : ประเพณีนิยมอเมริกา

ขณะที่มาร์กซ์และเวเบอร์เสนอประเด็นด้วยการสมมุติล่วงหน้าอย่างมีอคติของลัทธิประวัติศาสตร์นิยมแบบเยอรมันคลาสสิกและของนัยยะของมาร์กซ์และเวเบอร์เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ มาร์กซ์และเวเบอร์รักษาความเชื่อของลัทธิประวัติศาสตร์นิยมที่ว่า สังคมศาสตร์ต้องดำเนินไปอย่างประวัติศาสตร์ และว่า ประวัติศาสตร์ต้องมีกระบวนการต่อเนื่องโดยมีระดับสูงของความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน แม้ประวัติศาสตร์จะมีรอยปริแยกก็ตาม ความคิดเห็นอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์และสังคมก็ครอบงำความคิดส่วนใหญ่ในโลกที่พูดภาษาอังกฤษ ณ ที่ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ใช้ลัทธิประเพณีของปัญญาชนซึ่งสะท้อนให้เห็นระเบียบแบบแผนสังคมที่แตกต่างมากกว่าระเบียบแบบแผนสังคมของบรรดาประเทศในยุโรป แม้จะมีกระบวนการอุตสาหกรรมในระดับสูงในอังกฤษและในสหรัฐอเมริกา อย่างน้อยที่สุดในด้านสาธารณะ กระบวนการพัฒนาระบบราชการก้าวหน้าน้อยกว่าในทวีปยุโรปมาก “สังคมพลเรือน” (“Civil society”) ตามที่ปัญญาชนตั้งแต่บรรดานักปรัชญาธรรม (Moral philosopher) ชาวสก็อต เป็นสังคมที่เป็นอิสระจากรัฐในความคิดของชาวอังกฤษและชาวอเมริกามากกว่าในความคิดของเฮเกลหรือความคิดของรันเคอที่ว่าด้วยมนุษย์รวมกันมีหน้าที่ทางสังคม (Body social) การเปิดกว้างนี้ถูกสะท้อนออกมาอย่างไม่เต็มใจยิ่งกว่านั้นเพื่อแสวงหาคำอธิบายกว้าง ๆ ให้นักประวัติศาสตร์อังกฤษและอเมริกาและนักสังคมศาสตร์อธิบายเหตุการณ์มากกว่าจะเอื้อประโยชน์เพื่อบรรดานักประวัติศาสตร์พวกตนในฝรั่งเศสและเยอรมนี

ในระยะเวลาที่ขึ้นสู่ศตวรรษใหม่ ในสหรัฐอเมริกา เหมือนในฝรั่งเศสและในกรณีของลิมเพรชท์ในเยอรมนี การถกแถลงได้เถียงกันเรื่องกรรมวิธีล้วนตั้งข้อสมมุติล่วงหน้าว่า วิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ (Historical science) แบบเก่าตามมหาวิทยาลัยไม่ตรงกับข้อกำหนด (Requirements) ของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ในสังคมทันสมัยที่มีการพัฒนาระบบประชาธิปไตยและอุตสาหกรรม ผู้ร่วมการถกแถลงสรุปว่า การศึกษาประวัติศาสตร์มุ่งศึกษาแต่เรื่องการเมือง ตามมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกาภายหลัง ค.ศ. 1870 ก็มีการศึกษาตามแนวทางนั้น การศึกษาควรศึกษาเรื่องที่ยากกว่านั้นคือ ประวัติศาสตร์สังคมเป็น

พื้นฐาน ในเยอรมนี เริ่มต้นด้วยวิลเฮล์ม รีห์ล (Wilhelm Riehl) ในกลางศตวรรษที่ 19 และวารสารชาติพันธุ์วิทยา *Kulturgeschichte* ได้มุ่งสนใจเรื่องนอกปริมณฑลของอาชีพประวัติศาสตร์คือ บรรดาสังคมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local historical societies) โดยเน้นสนใจชีวิตประจำวัน (Everyday life) และขนบธรรมเนียมประเพณีของสามัญชน แต่แม้จะมีความคล้ายคลึงกันอย่างฉาบฉวยเป็นผิวเปลือกนอก “ประวัติศาสตร์ใหม่” (“New History”) ในสหรัฐอเมริกา โดยพื้นฐานแล้ว แตกต่างจากแบบประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของรีห์ล ขณะที่รีห์ลหวนหาอดีตที่มีสังคมเกษตรก่อนสมัยใหม่ เป็นสังคมในอุดมคติที่ไม่มีความขัดแย้งสำคัญ ส่วนประวัติศาสตร์ใหม่ของสหรัฐอเมริกาขึ้นยืนรับรองความทันสมัยและระเบียบแบบแผนสังคมแบบประชาธิปไตย ขณะที่สำนักวิทยาศาสตร์อเมริกา (American Scientific School) ชื่นชมหลักวิชาการเยอรมันและแสวงหารากเหง้าเองไกล-แซ็กซันอเมริกา (Anglo-Saxon America) ในอดีตสมัยบูรพกาลของเยอรมนี บรรดานักประวัติศาสตร์ใหม่ย้ายรอยแยกกับอดีตยุโรปก่อนสมัยใหม่ สำหรับพวกเขาแล้ว อเมริกาคือประเทศของบรรดาผู้อพยพผู้กำหนดคุณลักษณะของชายแดนชนบทในตะวันตกเท่า ๆ กับคุณลักษณะของบรรดานครคับคั่งในตะวันออก ประวัติศาสตร์การเมืองอย่างจำกัดไม่เป็นการเพียงพออีกต่อไปแล้ว บรรดาวิทยาศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์ใหม่สนใจเป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับสังคมทันสมัย ในขั้นต้น ได้แก่ เศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา แต่ก็สนใจจิตวิทยา ความศรัทธาในความสอดคล้องกันเป็นเอกฉันท์ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับการแต่งประวัติศาสตร์แบบเก่ากว่านั้น บัดนี้ถูกแทนที่โดยทฤษฎะใหม่ที่รู้ลึกรู้ตื้นถึงความแตกต่างมากกว่าเดิม ความแตกต่างนั้นแบ่งแยกประชากรอเมริกา โดยมิได้ปฏิเสธองค์ประกอบทั้งหลายที่มีส่วนทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดถึงชุมชนแห่งชาติ (National Community)

การที่จะลดประวัติศาสตร์ใหม่ลงมาเป็นส่วนธรรมดาสามัญนั้นเป็นเรื่องยาก ชาร์ลส์ เบียด (Charles Beard) เห็นความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นเหตุปัจจัยชี้ขาดในประวัติศาสตร์อเมริกา เจมส์ เอช. โรบินสัน (James H. Robinson) เวอร์นอน พาร์ริงกัตตัน (Vernon Parrington) และคาร์ล เบคเคอร์ (Carl Becker) ย้ำบทบาทของความคิด เพอร์รี่ มิลเลอร์ (Perry Miller) ย้ำบทบาทของศาสนา เรื่องบรรยายที่มีได้สะท้อนอะไรไม่เป็นการเพียงพออีกต่อไปแล้ว ในด้านหนึ่ง เทอร์เนอร์ (Turner) ได้แสดงสุนทรพจน์ต่อสมาคมประวัติศาสตร์อเมริกา

ใน ค.ศ. 1893 เรื่อง “Significance of the Frontier in American History” (ความสำคัญของชายแดนในประวัติศาสตร์อเมริกา) และเปิดเผยค่านิยมเรื่อง **Economic Interpretation of the American Constitution** (1913) ทั้งสองคนได้กำหนดปัญหาประวัติศาสตร์อย่างรู้จักคิด ปัญหาที่นั่นตั้งข้อสมมุติล่วงหน้าคือ กรอบทฤษฎี อีกด้านหนึ่ง แม้บรรดานักประวัติศาสตร์ใหม่ ยึดอย่างคัดสรรจากสังคมศาสตร์อันหลากหลาย พวกเขาไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประวัติศาสตร์ไปสู่สังคมศาสตร์ที่เป็นระบบดังที่ตีวคโฮม ชิม็องด์ในฝรั่งเศส และมาร์กซ์ ลัมเพรชท์ และมักซ์ เวเบอร์ในเยอรมนีได้เคยต้องการมาแล้ว สัมพันธภาพของพวกเขาเกี่ยวกับสังคมศาสตร์ เป็นไปอย่างหลวม ๆ และคัดสรรหลากหลายระบบและลัทธินิยม ดังที่เป็นในกรณีของเฮนรี แบร์ (Henry Berr) ในฝรั่งเศสหรือองรี ปีแรนน์ (Henri Pirenne) ในเบลเยียม บรรดานักประวัติศาสตร์ใหม่เต็มไปด้วยทฤษฎีในแง่ดีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคมไปสู่เป้าหมายคือ ประชาธิปไตย แต่พวกเขารวมทั้งแบร์และปีแรนน์ไม่ได้แสวงหาที่จะค้นพบกฎแห่งความเจริญก้าวหน้าที่หวนพลิกกลับมิได้ (Laws of irreversible progresse)

ในสองทศวรรษแรกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการตั้งคำถามเรื่องข้อสมมุติพื้นฐานทางการเมืองและทางวิทยาศาสตร์ของบรรดา “นักประวัติศาสตร์หัวก้าวหน้า” (Progressive historians) ดังบรรดานักประวัติศาสตร์ใหม่เรียกตนเองเช่นนั้น ความเห็นสอดคล้องใหม่ของชาติได้ถูกค้นพบโดยบรรดานักประวัติศาสตร์อเมริกาในสงครามเย็น (Cold War) สำหรับพวกเขาแล้ว ในทางตรงกันข้ามกับทวีปยุโรป อเมริกาปรากฏเป็นสังคมไร้ชนชั้น (Classless society) อย่างแท้จริง อิศระจากการแบ่งแยกโดยเหตุอุดมการณ์ ถ้าไม่นับสงครามกลางเมืองแล้ว สังคมอเมริกาเป็นอิสระจากความขัดแย้งรุนแรงจริงจัง พวกเขาถือว่า ควรจะป้องกันมิให้สงครามกลางเมืองเกิดขึ้นอีก ถ้าพวกคิดล้มล้างระบบทาส (Abolitionists) และพวกหัวรุนแรงต่อต้านจะไม่แสดงความศรัทธาในอุดมการณ์อย่างแรงกล้า พวกเขาเชื่อว่า เศรษฐกิจการตลาดแบบทุนนิยมที่ขยายออกไปได้ขจัดองค์ประกอบท้ายสุดของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นไปแล้ว ใน ค.ศ. 1960 เดนีส เบลล์ (Daniel Bell) ประกาศ “สิ้นสุดอุดมการณ์” (the “end of ideology”) ในระยะแรกของสงครามกลางเมือง ประวัติศาสตร์อเมริกาและสังคมอเมริกาถูกนับเนื่องให้เป็นแม่แบบสำหรับ “โลกเสรี” (“free world”) มากขึ้นทุกที ในสายตาของพวกเขา สังคมที่บรรลุถึงประสิทธิภาพทางอุตสาหกรรมและได้สร้างตลาดบริโภคของมวลชนของโลกทันสมัยนั้น

จำเป็นต้องมีประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้เพียงพอต่อความเป็นจริงของโลกทันสมัย วิธีการที่มุ่งปริมาณได้ถูกแนะนำให้ใช้ในการวิจัยทางประวัติศาสตร์ทั้งในอเมริกาและในอังกฤษ ฝรั่งเศส สแกนดิเนเวียและที่อื่นด้วย แม้แต่ในบรรดาประเทศสังคมนิยม กระบวนการสร้างปริมาณเสริมพลังให้แก่การอ้างสิทธิ์ของสังคมศาสตร์ที่จะเป็นวิชาการแบบวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้วิธีการหาปริมาณของปรากฏการณ์ทางสังคม (Social phenomena) มิได้หมายความว่าความถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่วิทยาศาสตร์แบบมีระบบและมีการวิเคราะห์บ่อยครั้งที่การแสดงผลออกมาเด่นชัดนั้นเป็นแค่เพียงช่วยหนุนการโต้เถียงด้วยการแสดงหลักฐานเป็นข้อมูลสถิติ เมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ การศึกษาปริมาณเริ่มทวีซบซ้อนในทศวรรษที่ 1950 ในสหรัฐอเมริกา แต่ที่อื่นก็เป็นเช่นนี้หลายแห่งที่มีการวิจัย ในประวัติศาสตร์การเมือง พฤติกรรมการเลือกตั้งเริ่มสัมพันธ์กับความผันแปรทางสังคม ประวัติศาสตร์ประชากรศาสตร์พัฒนาตนเองเป็นวิชาการที่เน้นปริมาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศสและอังกฤษ ในสหรัฐอเมริกา ความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility) ถูกตรวจสอบด้วยความช่วยเหลือของการสำรวจสำมะโนครัวที่มีกันทุก ๆ 10 ปีตั้งแต่ ค.ศ. 1790 ในที่สุด วิธีการหาปริมาณช่วยในการวิเคราะห์กระบวนการทางเศรษฐกิจ แม้จะสามารถถูกนำไปใช้ในการสำรวจหลายด้านของวัฒนธรรม ทักษะคิด เจตนาคิดและแบบอย่างของความประพฤติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศสและอังกฤษ เขตวัดในท้องถิ่นมีจบบันทึบ คอมพิวเตอร์ช่วยวิเคราะห์บันทึกล่าช้าเพื่อให้แสดงข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการตั้งครอบครัว การเกิด การสมรส การตายและทรัพย์สิน วิธีการเช่นนี้กลายเป็นพื้นฐานของประวัติศาสตร์ประชากรศาสตร์ ข้อมูลอายุของการสมรสและข้อมูลบุตรภรรยาออกสมรสเอื้ออำนวยให้หยั่งรู้ถึงพฤติกรรมทางเพศและข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความคิดว่าด้วยศีลธรรมจรรยาของประชาชนก็รวมอยู่ในทะเบียนในฝรั่งเศส การตรวจสอบพินัยกรรมหลายพันได้ให้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงต่อความตายและศาสนาและเกี่ยวกับขอบเขตของกระบวนการมีทัศนคติทางธรรม (Desecularization)

มันไม่น่าประหลาดแต่อย่างใดที่การศึกษาปริมาณจะกลับกลายเป็นเรื่องที่ตั้งมั่นที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ทั้งมาร์กซ์และเวเบอร์ได้ดำเนินงานด้วยความเข้าใจในสังคมศาสตร์ว่า ในด้านหนึ่ง สังคมศาสตร์ย่อมขึ้นกรานการใช้ความคิดที่มีค่านิยมชัดเจน และอีกด้านหนึ่ง

ก็มีการพิจารณาว่า สังคมศาสตร์แตกต่างเป็นตรงกันข้ามจากธรรมชาติวิทยา (Natural sciences) ในสังคมศาสตร์นั้น ความคิดเหล่านั้นต้องถือว่าทุกสังคมมีคุณลักษณะเฉพาะ (Uniqueness) แต่บรรดาสังคมก็ล้วนเข้ากันได้ (Compatibility) เหล่าสังคมเอื้ออำนวยหนทางให้สำรวจสายใยแห่งความหมายและค่านิยมที่ล้วนทำให้สังคมทั้งหลายสอดคล้องเข้ากันได้ (Coherence) ยิ่งกว่านั้น สังคมทั้งหลายรับรองว่าธรรมชาติวิทยาก็เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมมนุษย์เช่นกัน และสามารถเป็นที่เข้าใจได้ทางอ้อมเท่านั้น โดยกรรมวิธีของประเภทสิ่งต่าง ๆ ทางสังคมเป็นเครื่องกำหนด (Socially determined categories) เมื่อพิจารณาเหตุปัจจัยทั้งหลายแล้ว สังคมศาสตร์เป็นศาสตร์เกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ (Human relationship) ซึ่งต้องเป็นที่เข้าใจในด้านคุณภาพ แม้ข้อมูลแสดงปริมาณจะเป็นประโยชน์สำหรับการกำหนดค่านิยมเส้นสูงต่ำแสดงสัมพันธภาพเหล่านั้น

การวิจัยที่เน้นปริมาณอย่างสูงแสดงบทบาทสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ในทศวรรษที่ 1970 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอเมริกาและฝรั่งเศส การวิจัยแบบนั้นมักตั้งข้อสมมุติล่วงหน้าเรื่องความคิดหลักว่าด้วยวิทยาศาสตร์ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์สามารถทำให้เป็นที่พึงพอใจได้เท่านั้น ถ้ากำหนดกฎเกณฑ์สิ่งที่ค้นพบโดยใช้ภาษาที่สามารถกำหนดปริมาณของสิ่งที่กล่าวถึงในความคิดหลักดังกล่าวได้ว่าเป็นสากลหรือเป็นบางส่วน (Quantifiable language) เอมมานูเอล เลอ ร็ว ลาดูรี (Emmanuel Le Roy Ladurie) ได้แสดงความเห็นไว้ใน ค.ศ. 1973 ว่า “ประวัติศาสตร์ที่กำหนดปริมาณไม่ได้ ไม่สามารถแอบอ้างว่าเป็นวิทยาศาสตร์” ทรรศนะนี้มีความสำคัญในทศวรรษที่ 1960 และ 1970 เมื่อมีการปรับปรุงเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ให้ดีขึ้นและผลก็คือ การแปรเปลี่ยนรูปแบบของเศรษฐกิจ งานสำรวจของเจฟฟรีย์ บาร์ราคลอฟ (Geoffrey Barraclough) ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ. 1979 เพื่อยูเนสโก (UNESCO) เป็นงานสำรวจแนวโน้มของการศึกษาประวัติศาสตร์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เขาแสดงความเห็นว่า “การสืบค้นหาปริมาณ

“quantification การกำหนดปริมาณ : ในทางตรรกศาสตร์หมายถึง การกำหนดปริมาณของสิ่งที่กล่าวถึงในประพจน์หรือัญัตติ (proposition) ว่าเป็นสากลหรือเป็นบางส่วน เช่น คนทุกคนต้องตาย ประพจน์นี้กล่าวถึงคนอย่างสากล หรือคนบางคนวิ่งเร็ว ประพจน์นี้กล่าวถึงคนเพียงบางส่วน” ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้อำนาจ “quantification.”

ขอมอบเนื้อความข้างต้นไว้ว่าเป็นการสืบค้นที่ทรงพลังที่สุดของแนวโน้มนิยมทั้งหลายในประวัติศาสตร์ เป็นปัจจัยเหนือปัจจัยอื่นทั้งปวงที่แบ่งแยกทัศนคติทางประวัติศาสตร์ (Historical attitudes) ในทศวรรษที่ 1970 ให้โดดเด่นแตกต่างจากทัศนคติทางประวัติศาสตร์ในทศวรรษที่ 1930” ทั้งนี้ ควรแยกให้เห็นชัดเจนระหว่างการประยุกต์ใช้วิธีการหาปริมาณชั่วคราวซึ่งเป็นการประยุกต์เป็นปกติวิสัยในประวัติศาสตร์สังคมและโดยเฉพาะในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเป็นเวลาหลายทศวรรษ กับอีกด้านหนึ่งคือ ความคิดหลักว่าด้วยประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง (Hard science, ศึกษาอย่างเป็นระบบ) ต้องใช้ตัวแบบของคณิตศาสตร์ (Mathematical models) ระหว่างวิธีการกับความคิดดังกล่าวนี้ ได้เกิดการริเริ่มใหม่ขึ้นในอเมริกา ฝรั่งเศสและสแกนดิเนเวีย เรียกตนเองว่า “ประวัติศาสตร์สังคมศาสตร์” (“social science history”) ดังตัวอย่างกระบวนการไฟฟ้าที่ดำเนินมวลข้อมูล (Mass data) เป็นตัวอย่างขนาดใหญ่โตมโหฬารเรียกว่า โครงการประวัติศาสตร์สังคมฟิลาเดลเฟีย (“Philadelphia Social History Project”) โครงการนี้ได้เริ่มศึกษาประชากรทั้งหมดของฟิลาเดลเฟียโดยใช้สำมะโนครัวมากมายของศตวรรษที่ 19 เป็นพื้นฐาน เพื่อจะหาข้อมูลสารสนเทศที่ตรงแน่นอนเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social mobility) มีแนวทางการศึกษาที่ไม่แตกต่างจากประวัติศาสตร์สังคมเสียทีเดียวคือ *histoire sérielle* ในฝรั่งเศส มีการใช้มวลข้อมูลเป็นระยะเวลายาวนานเพื่อตรวจสอบความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งในการศึกษาความคิดจิตใจ (Mentalities)

บรรดาผู้สนับสนุนประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ถือเอาประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง เป็นแม่แบบ ล้วนเป็นบุคคลผู้สนับสนุนสำคัญที่สุด เป็นผู้ประกอบการหรือผู้แต่งประวัติศาสตร์

Hard science คือ “น. ศาสตร์ทางฟิสิกส์/ธรรมชาติวิทยา เช่น ชีววิทยา/เคมี ที่ใช้ผลการทดลองที่พิสูจน์ได้มาอธิบายกฎของจักรวาล” ดู *The Concise American Heritage, dictionary* (Houghton Mifflin Company, 1983), s.v. “hard science” คำแปลเป็นของ Chalermprakit Center of Translation and Interpretation, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

ในที่นี้ เพื่อความเข้าใจตรงกัน จะแปล hard science ว่า วิทยาศาสตร์ที่แท้จริงคือ วิชาการที่มีการศึกษาอย่างมีระบบระเบียบ องค์ความรู้มาจากการทดลอง สามารถพิสูจน์ได้ อธิบายได้เข้าใจได้ตามทฤษฎีและกฎเกณฑ์

(Practitioner) “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแบบใหม่” (“New Economic History”) ในสหรัฐอเมริกา บรรดานักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจใหม่ดำเนินการโดยเริ่มจากข้อสมมุติพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์คลาสสิก (Classical economics) แล้วใช้แม่แบบของความเติบโตใหญ่ทางเศรษฐกิจที่แยกต่างหากโดดเดี่ยวจากการเมืองและสังคม ดังนั้น โรเบิร์ต โฟเกล (Robert Fogel) และดักลาส นอร์ท (Douglas North) ได้ใช้สถิติข้อมูลเศรษฐกิจเป็นพิเศษเฉพาะในงานวิจัยของพวกเขาที่ตรงข้ามกับข้อเท็จจริง (Counterfactual) เรื่อง **Railroads and American Economic Growth** ในงานศึกษานั้น พวกเขาได้ตั้งคำถามว่า เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาควรจะแตกต่างไปอย่างไร ถ้าไม่มีการพัฒนาการรถไฟ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจใหม่ถูกสร้างขึ้นโดยมีข้อสมมุติพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่

(1) โดยทั่วไปแล้ว มีกฎเกณฑ์ที่มั่นคงสมเหตุสมผลที่ควบคุมบังคับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีสาระใจความตรงกับกฎเกณฑ์ที่อาดัม สมิท (Adam Smith) และเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) ได้กำหนดไว้ กฎเกณฑ์เหล่านั้นไม่เคยถูกนำไปใช้โดยปราศจากอุปสรรค เพราะพลังการเมือง อุดมการณ์ ศาสนาและพลังอื่น ๆ ล้วนขัดขวางการบังคับใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้น อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์เหล่านั้นก็แสดงแม่แบบทฤษฎีว่า เศรษฐกิจควรดำเนินไปอย่างไร ภายใต้สภาพการณ์ของการตลาดเสรีในอุดมคติ

(2) เศรษฐกิจทุนนิยมมีลักษณะสำคัญคือ ความเติบโตอย่างมั่นคงเสมอ (Constant economic Growth) ดังที่วอลต์ รัสตอฟ (Walt Rostow) ได้วาดอ้างไว้ในหนังสือของเขาเรื่อง **Stages of Economic Growth : A Non-Communist Manifesto** ว่า ความเติบโตใหญ่ของเศรษฐกิจยึดถือรูปแบบเดียวกันในบรรดาสังคมทันสมัยและกำลังทันสมัย (Modern and modernizing societies) ดังนั้น รัสตอฟเห็นด้วยกับมาร์กซ์ที่ได้ตั้งกฎไว้ว่า “ประเทศที่พัฒนาอย่างมีอุตสาหกรรมมากกว่า เพียงแต่แสดงให้เห็นประเทศที่พัฒนาน้อยกว่า ได้เห็นภาพของอนาคตของประเทศ [ที่พัฒนาน้อยกว่า ถ้าพัฒนาเต็มตามที่ตามแบบประเทศที่พัฒนาอย่างมีอุตสาหกรรม]” แต่อะเล็กซานเดอร์ เกียร์เชกรอน (Alexander Gerschenkron) ได้ถกเถียงแย้งข้อสมมุติพื้นฐานนั้นว่า ประเทศอื่น ๆ เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมช้ากว่าและอยู่ภายใต้สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันจากอังกฤษ จึง [แสดงว่า ข้อสมมุติพื้นฐานนั้น] ใช้เปรียบเทียบมิได้

(3) กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญและทันสมัยจำเป็นอย่างไรที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาการเมืองให้เจริญและทันสมัย กล่าวคือ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจย่อมนำไปสู่กระบวนการเกิดสังคมที่มีการตลาดเสรี (Free market society) และระบอบประชาธิปไตยที่มีระบบรัฐสภาเสรี (Liberal, parliamentary democracy) ดังที่บรรดาประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกได้แสดงให้เห็นในภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

(4) วิธีการแสดงปริมาณสามารถนำไปใช้ประยุกต์มีเฉพาะกับเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังสามารถนำไปใช้ประยุกต์กับกระบวนการทางสังคมด้วย

ใน ค.ศ. 1974 โฟเกล (Fogel) และสแตนลีย์ อิงเกอร์แมน (Stanley Engerman) ได้ศึกษาระบบทาสในภาคใต้ของอเมริกา โดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐานการศึกษา บทนาได้แสดงความต้องการของผู้เขียนที่จะตอบปัญหาโต้แย้งทั้งหมดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของระบบทาส แต่พวกเขาก็ใช้หลักฐานแสดงปริมาณเป็นพื้นฐาน เพื่อเสนอข้อมูลสารสนเทศที่ปฏิเสธมิได้เลยเกี่ยวกับคุณภาพของชีวิตในด้านความสุขทางกาย (Material life) ของเหล่าทาสและยิ่งกว่านั้นเพื่อเสนอเรื่องชีวิตครอบครัวและจรรยาบรรณแห่งการทำงานของพวกเขา ในระยะแรกวงการหนังสือพิมพ์อเมริกาต้อนรับหนังสือเล่มนี้อย่างกว้างขวางว่าเป็นหนังสือที่ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในการแต่ง เป็นที่น่าเชื่อถือคล้ายตาม (A convincing scientific work) ในไม่ช้าหนังสือตกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์เสียหายมาก ผู้วิจารณ์คือ บรรดานักประวัติศาสตร์สังคมจารีตเก่าและนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจจารีตเก่า ผู้เข้าใจว่า มันเป็นการยากลำบากเพียงใดที่จะแปรเปลี่ยนรูปแบบหลักฐานที่แสดงคุณภาพ (Qualitative evidence) ให้เป็นข้อความแสดงปริมาณ คือ แสดงความแน่นอนเที่ยงตรงเหมือนวัดได้แม่นยำ เรื่องนี้มีได้ชัดเจนจากโฟเกลจากการถูกเรียกเข้าสู่ตำแหน่งในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) และใน ค.ศ. 1994 เขาและดักลาส นอร์ธ (Douglas North) ได้รับรางวัลโนเบล (Nobel Prize) ทางด้านเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ (Historical science) ที่โฟเกลปฏิเสธนั้น ในใจเขาเห็นว่า แตกต่างโดดเด่นจากสังคมศาสตร์อื่น เพราะวิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ต้องอาศัยแบบของวาทกรรม (a mode of discourse) อย่างสืบต่อเนื่อง แบบของวาทกรรมส่วนใหญ่เป็นอิสระจากภาษาเทคนิค (Technical language) ดังนั้น วาทกรรมแบบนี้เปิดช่องให้วงการผู้มีการศึกษาเข้าถึงได้ [อ่านรู้เรื่อง] สำหรับโฟเกลแล้ว ข้อนี้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะลงรอยกันได้กับวิทยา

ศาสตร์แท้จริง (True science) นักประวัติศาสตร์ก็เหมือนนักวิทยาศาสตร์ ต้องได้รับการอบรมทางเทคนิคให้เป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Specialists) ในการสื่อสารด้วยภาษาของวิทยาศาสตร์ทางการ (Formal science) ได้กับผู้เชี่ยวชาญพิเศษผู้อื่น แม้โฟเกลจะยืนยันว่า วิทยาศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ต้องปราศจากความเอนเอียงอคติ และปลอดจากค่านิยม แต่เขาก็มิได้ต่างจากรันเคอผู้ย้ำหนักแน่นว่า นักประวัติศาสตร์ต้องไม่เอนเอียงอคติ ปราศจากอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวข้อง โฟเกลได้ดำเนินการจากข้อสมมุติพื้นฐานซึ่งก็เชื่อว่าปลอดจากค่านิยมเสียทีเดียว และเศรษฐกิจที่เริ่มต้นด้วยการเน้นการบริโภคได้นำเขาไปสู่การพิจารณาอย่างไม่เพียงพอเรื่องอันตรายที่ฝังแน่นอยู่ในเศรษฐกิจนั้น